

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Začleňování ukrajinských dětí do českých mateřských škol

Vypracovala: Adéla Heyduková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlašuji,

že jsem autorem této kvalifikační práce, a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 2. července 2023

Adéla Heyduková

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé práce doc. PhDr. Miluši Vítečkové, Ph.D. za odborné vedení, rady a její čas, který mi věnovala při psaní mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala účastníkům mého výzkumného šetření, mému muži za veškerou pomoc a trpělivost, kterou s mým studiem měl a v neposlední řadě děkuji mému malému synovi Štěpánkovi, který se mnou poslední roky studia statečně odchodil.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce nese název „Začleňování ukrajinských dětí do českých mateřských škol“. Cílem práce bylo zjistit, jak probíhala adaptace těchto dětí do mateřských škol, jaké nastaly případné komplikace, jak dlouho adaptace trvala, kolik ukrajinských dětí dotázané mateřské školy vůbec přijaly a v neposlední řadě, jaká opatření realizovali ředitelé mateřských škol. Teoretická část obsahuje témata, jako jsou: migrace, socializace, odlišná kultura, spolupráce mateřské školy s rodinou, bilingvismus, vzdělávání vícejazyčných dětí a adaptace. Praktická část je věnována kvantitativnímu výzkumu. Výzkumné šetření probíhalo formou elektronického dotazníku. Výsledky ukázaly, že vedení mateřských škol a jejich pedagogičtí pracovníci přívalem malých ukrajinských migrantů nepodcenili a svědomitě se na situaci připravili nebo věděli, jak se v takových situacích chovat. Díky tomu adaptace ukrajinských dětí byla ve většině případů velmi rychlá a úspěšná.

Klíčová slova: cizinec; Ukrajinec; adaptace; migrace; mateřská škola

ABSTRACT

This bachelor's thesis is titled "Integration of Ukrainian Children into Czech Kindergartens." The aim of the thesis was to determine the complications that arise during the adaptation of Ukrainian children, the duration of the adaptation process, the number of Ukrainian children accepted by kindergartens, and the measures implemented by kindergarten directors. The theoretical part covers topics such as migration, socialization, different cultures, collaboration between kindergartens and families, bilingualism, education of multilingual children, and adaptation. The practical part is focused on quantitative research. The research conducted through an electronic questionnaire. The results showed that the management of kindergartens and their pedagogical staff did not underestimate the influx of Ukrainian migrant children and conscientiously prepared for the situation or knew how to handle such situations. As a result, the adaptation of Ukrainian children was, in most cases, very fast and successful.

Keywords: foreigners; Ukrainians; adaptation; migration; kindergarten

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 MIGRACE	9
1.1 Příčiny Migrace Ukrajinců v nynější době.....	9
2 PROCES SOCIALIZACE	10
2.1 Pojem socializace a přínos pro společnost	10
3 ODLIŠNÁ KULTURA.....	12
3.1 Kulturní identita	13
3.2 Multikulturní výchova.....	14
3.3 Interkulturní adaptabilita.....	15
3.4 Kulturní šok	16
4 SPOLUPRÁCE MATEŘSKÉ ŠKOLY S RODINOU.....	17
4.1 Zápis dítěte do mateřské školy	17
4.2 Informace od rodičů	18
4.3 Rodičovská schůzka	19
5 BILINGVISMUS	20
5.1 Problémy v komunikaci s ukrajinským rodičem.....	20
5.2 Problémy v komunikaci s ukrajinským dítětem	21
6 ADAPTACE.....	23
6.1 Začleňování ukrajinského dítěte do české mateřské školy.....	23
7 VZDĚLÁVÁNÍ VÍCEJAZYČNÝCH DĚTÍ.....	26
7.1 Osobnostní přístup a individualizace.....	26
7.2 Poznávání dítěte.....	27
7.3 Čeština jako druhý jazyk	28
PRAKTICKÁ ČÁST	30
8 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ, METODOLOGIE.....	30
Charakteristika výzkumného souboru	30
Metodologie	31
9 VÝSLEDKY NA ZÁKLADĚ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	32
10 DISKUZE	43
Závěr	45

Použité zdroje	48
Seznam příloh	51

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zaměřuje na aktuální téma začleňování ukrajinských dětí do českých mateřských škol. V únoru roku 2022 vypukla na Ukrajině válka s Ruskou federací, která v době psaní této bakalářské práce stále probíhá. Mnoho ukrajinských rodin se rozhodlo přesídlit do České republiky, aby dostalo do bezpečí sebe a své blízké. České mateřské školy tak čekaly příchod většího množství ukrajinských dětí a proto přijaly různá opatření, kterým je věnována část dotazníkového šetření. Děti ukrajinských rodin nejsou v českých mateřských školách něčím výjimečným, situace je však specifická množstvím přichozích Ukrajinců a válečným kontextem. Cílem bakalářské práce je právě zjistit, v jakém počtu dotazované mateřské školy přijaly ukrajinské děti do svých škol, s jakými komplikacemi se pedagogové setkali po příchodu těchto ukrajinských dětí a jak probíhala jejich adaptace. Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje témata, jako jsou: proces socializace, kulturní odlišnost, spolupráce mateřské školy a rodiny, bilingvismus, vzdělávání cizinců a jejich adaptace. Praktická část bakalářské práce prezentuje výsledky výzkumného šetření realizovaného formou dotazníku pro pedagogy českých mateřských škol, které tato situace postihla, tzn. že přijaly od února roku 2022 alespoň jednoho ukrajinského žáka. Prezentované výsledky dále nastiňují jaká opatření realizoval/a ředitel/ka školy, jak se na příchod ukrajinského dítěte připravovali pedagogičtí pracovníci, z jakých materiálů čerpali, jak se dorozumívalo vedení školy s rodiči, zda použili tlumočníka, či cizí jazyk ovládají, jakou přibližnou dobu trvala adaptace dítěte, zda a jaká mají cizinci specifika ve vzdělávání a v neposlední řadě jak přijaly české děti ukrajinské dítě do kolektivu. Výsledky z výzkumného šetření mohou být přínosné pro pedagogy a ředitele mateřských škol, kteří ve své škole mají nějakého cizince. Mohou se tak více ponořit do dané problematiky a pochopit řadu nejasností, kterou s sebou malí cizinci nesou. Výsledky výzkumu mohou být dále prospěšné nejen pro rodiče, kterých se tato problematika týká, ale i pro české rodiče, kteří chtějí pochopit svět lidí z odlišné kultury.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MIGRACE

Migrace je společensky známý pojem, který označuje proces přesunu jedince či skupiny lidí z jedné oblasti do jiné. Těmto lidem se běžně říká migranti. K rozhodnutí, že jedinci opustí svou rodnou zemi a migrují do jiné země, může přispět nespočet faktorů. Téma mé bakalářské práce se zaměřuje na jediné migranty, a to na migranty z Ukrajiny, kteří se stěhují do České republiky.

1.1 Příčiny Migrace Ukrajinců v nynější době

Velká vlna uprchlíků z Ukrajiny nastala v minulém roce, a to v roce 2022, kdy vypukla na Ukrajině válka s Ruskem. Ukrajinská oblast se tak dostala do válečné zóny a tamní obyvatelé se rozhodli zachránit nejen sebe, ale i své blízké a dostat se do bezpečí. Část Ukrajinců si pro svůj nový dočasný domov vybralo právě Českou republiku.

„Civilní obyvatelé Ukrajiny jsou vystaveni ostřelování, násilí, miliony lidí byly nuceny opustit své domovy a odejít do jiných měst v zemi nebo do sousedních států. (...) Odhaduje se, že 90% uprchlíků jsou ženy a děti.“ (Evropský parlament, 2022)

Pokud bychom chtěli zkoumat migraci jako takovou, nelze ji zkoumat samostatně, měli bychom ji zkoumat v kontextu probíhajících jevů a procesů, které se mohou v průběhu času stále měnit. Jedná se zejména o sociální, ekonomické, politické, demografické, ale i geografické jevy a procesy. (Drbohlav, 2010) Z toho vyplývá, že počty a důvody migrantů se mohou neustále měnit a lišit v závislosti na aktuální situaci v rodné zemi daných migrantů. Aktuální důvody k migraci Ukrajinců jsou zejména politické, sociální, ekonomické, ale hlavně morální.

2 PROCES SOCIALIZACE

„Činitele socializace tvoří jednotlivci, skupiny nebo organizace, které ovlivňují chování jedince a utváření smyslu pro to, co považuje za bytostně vlastní.“ (Koťa, 2015, s. 34) Koťa (2015) dále tvrdí, že ty nejdůležitější části socializace, nebo chceme-li etapy socializace, probíhají vždy v nějakých skupinách, kde se lidé střetnou s ostatními tzv. „tváří v tvář“. Tato společnost podle něj jedinci zprostředkovává nějaké vzorce chování, pravidla a zvyky, ať už v jeho myšlení, představách nebo v jednání. Tito činitelé mají největší vliv na vývoj člověka, který si osvojuje sociální vzorce a role, které pro něho mohou sloužit jako modely lidského jednání.

2.1 Pojem socializace a přínos pro společnost

Průcha a Veteška (2012, s. 231) definují pojem socializace jako „celoživotní proces, v jehož průběhu se jedinec začleňuje do společnosti a učí se v ní žít.“

Dále Morgensternová a Šulová (2007) uvádí, že proces socializace je jedním z významných psychologických témat, jedinec jí musí projít, vyvíjet se a formovat. Znamená to, že se jedinec postupem času začleňuje do společnosti. Naproti tomu Jedlička (2015) tvrdí, že socializace se podle něj užívá v mnoha vědních oborech a znamená formování a růst osobnosti, na kterou působí mnoho vnějších podnětů (včetně výchovy). A právě Morgensternová a Šulová (2007) uvádí, že jsou v tomto procesu jedinci předávány modely chování, způsoby a formy komunikace a učí se společenských hodnot. Socializace je proces, který má určité fáze a v každé fázi dochází k vývoji různých dovedností jedince, které si neustále opakuje, až si je zcela osvojí, tak že je jedinec schopen žít ve společnosti bez větších obtíží. Průcha a Veteška (2012) dále uvádí, že proces socializace probíhá již od nejranějšího dětství v rodině a dalších navazujících prostředích. Za rozhodující fázi socializace se však „považuje předškolní věk a výchova dětí v rodině, která formuje osobnost dítěte s důsledky pro jeho dospělý život. Chyby, které se vyskytují ve výchově dětí, mohou vést v mládí a dospělosti jedince až k závažným poruchám chování, k projevům asociálního chování a delikvence.“ (Průcha & Veteška, 2012, s. 231)

Když se nad tím zamyslíme úplně od začátku života jedince, funguje to tak, že po narození dítěte jsou společností již předurčeny vývojové milníky života, alespoň ty základní. Co se v jakém věku dítě učí, čeho je schopno. Zpravidla jde ve třech letech do mateřské školy, zpravidla v šesti letech nastupuje do základní školy a tak můžeme pokračovat dále. V každém stupni vývoje se dítě učí něco jiného. V mateřské škole dětem předáváme základní znalosti o světě, životě, vztazích, emocích apod. Na základní škole se dítě setká s vyučováním v hodinách, ve kterých se dozvídají informace týkající se nejrůznějších oblastí vzdělávání rozčleněných do předmětů, jako jsou matematika, zeměpis, anglický jazyk aj.

Cílem procesu socializace je dle Morgensternové (2007) integrovaný jedinec, který zvládá žít ve společnosti tak, že ji rozumí, pohybuje se v ní a čerpá z ní, je však důležité, aby jí byl také přínosem a obohacoval a rozvíjel ji svou existencí. Největší vliv na tento proces má bezpochyby rodina jedince, která je dle Morgensternové (2007) také součástí celé široké společnosti. Každé dítě, které přijde na svět, má od tohoto okamžiku nějaké vrozené předpoklady k tomu, jaká bude osobnost.

3 ODLIŠNÁ KULTURA

„Kultura je všudypřítomná a obklopuje člověka neustále.“ (Němec, 2012, s. 77)

„Česká republika a Ukrajina, země slovanských národů, které mají mnoho společného, ale mají také velmi odlišnou kulturu.“ (School Press Club, 2022)

Z praxe vím, že se v mateřské škole setkáváme hned s několika rozdíly. Jedná se např. o rozdílný mateřský jazyk, odlišné písmo (míněno Ukrajinská cyrilice a naše latinka), strava, vizuální podněty (tvář, vlasy, oblékání), náboženství, měna aj. Oddělují nás ale i jiné zvyky a tradice. Na Ukrajině se např. slaví Vánoce 6. a 7. ledna. Hostitelka vstane brzy ráno a navaří 12 jídel, které mají ztělesňovat 12 apoštolů, dárky pod vánoční stromeček nedávají. Naproti tomu v České republice se slaví Vánoce 24. prosince, kdy se všichni sejdou u stolu, večeří se zpravidla ryba a bramborový salát, poté si rozbalují dárky pod vánočním stromečkem. Českou a Ukrajinskou kulturu odlišuje i slavení Velikonoc. Na Ukrajině lidé přináší v noci různé druhy jídel v košících kvůli požehnání. Na uvítanou říkají „Kristus vstal z mrtvých“. Před Velikonocemi drží přísný čtyřicetidenní půst. V Česku chodí chlapci s pomlázkou a tzv. šlehají dívky. Typické je jezení velikonočního beránka. (School Press Club, 2022) Z těchto příkladů je patrné, že pokud se dítě učí ve své kultuře nějaká pravidla, nějaké tradice apod. a poté změní prostředí a kulturu, kde vše funguje jinak, může to pro dítě být stresující a matoucí.

Problémy mohou nastat v případě, že se sejdou dvě kultury, které spolu mají málo společného. Proč to tak ale doopravdy je? Dle Němce (2012, s. 76) existují primárně dvě vysvětlení: „První se týká prostředí a sociálních struktur, které danou kulturu dlouhodobě formují. Druhé vysvětlení se týká jedincovy každodenní interakce, procvičování a potvrzování chování, které je v daném prostředí úspěšné.“ Z toho vyplývá, že společnost, ve které jedinec vyrůstá a je vychováván, ho jednoznačně formuje tak, aby zapadl do jejich kultury.

3.1 Kulturní identita

Jedinec si vytváří tzv. kulturní identitu. Chápe, že spadá pod určitou kulturu. Tato kulturní identita vychází ze skupinové identity, která znamená, že jedinec chápe, že je osobně spojen se skupinou, se kterou ho pojí společné sociální a kulturní charakteristiky. Toto si jedinec plně uvědomuje postupně až v mladším školním věku, kdy se setkává s jedinci, kteří patří ke zcela jiné kultuře, a tak je pro něj tato příslušnost pomyslně hmatatelná. Při kontaktu se členem jiné kultury si všímá odlišných rysů a znaků jako např. barva pleti, způsob oblékání, jiná řeč a začne pátrat po tom, proč je druhý člověk jiný než on sám. Tady přichází na řadu rodič, či učitel/ka v mateřské nebo základní škole, kteří konfrontují dítě s tím, co a proč je jinak. Velký vliv může mít právě pedagog ve škole, neboť tam se dítě může střetnout hned s několika kulturami a vše vidět, zažít naživo a celé to tak lépe pochopit. (Morgensternová & Šulová, 2007)

Primární vliv na utváření vlastní kulturní identity jedince má bezesporu jeho rodina, která ho připravuje na svět kolem něj a předává mu jejich vlastní životní zkušenosti a představy o světě. Rodina má tendence k dítěti promlouvat způsobem, který ovlivňuje to, jakým směrem se dítě bude v budoucnosti ubírat. Nevědomě předávají dítěti jejich sociální očekávání (např.: „Z tebe bude ale silný chlapík.“). (Morgensternová & Šulová, 2007)

„Identita se také během života proměňuje; vliv mají především nové životní situace, nové skupiny a prostředí, v kterých se ocitáme.“ (Moree, 2015, s. 42)

Dále Moree (2015) uvádí, že velký vliv na utváření identity má tzv. dialog mezi tím, kým se cítí jedinec být a tím, jak ho vnímá okolí. Aby výsledný pocit a vlastní identita člověka zůstala taková, kým chce jedinec být, musí být veškeré vztahy otevřené k různým možnostem, aby se mohl setkat s tím, co ho utvoří podle jeho vlastního já.

Z tohoto vyplývá, že pokud se jedinec narodí v odlišné kultuře oproti té naší, neznamena to, že mu to vyhovuje a že takovým člověkem zůstane po celý život. Moree (2015) ještě tvrdí, že v „kontaktu mezi lidmi je nejrizikovější, pokud na základě nějakých vnějších znaků přisuzujeme dotyčnému nějakou sadu vlastností, kterou bereme za danou.“ Toto tvrzení nám ukazuje, že pokud se střetneme s někým, kdo je např. jiné barvy pleti, máme tendence ho automaticky odsuzovat. Pokud mu budeme

chtít nechat otevřené dveře k našemu pomyslnému vztahu, měli bychom se těmto předsudkům vůči odlišnostem v jiných kulturách vyhnout a vést k tomu i naše děti.

3.2 Multikulturní výchova

Multikulturní výchovou se rozumí taková výchova, která vede žáky či jiné jedince k pochopení soužití dvou a více kultur na jednom místě. V dnešní době je v České republice směs hned několika kultur. Nejvíce početné etnické skupiny jsou: Romové, Slováci, Vietnamci, Rusové a právě také Ukrajinci. Imigrantů, kteří se stěhují do České republiky, přibývá. Díky stále zvyšujícímu se číslu imigrantů v naší zemi, by se výuka multikulturní výchovy měla zařadit do osnov škol, aby děti byly více připravovány na soužití s lidmi z jiné etnické skupiny, aby ji chápaly, tolerovaly a respektovaly. (Průcha, 2004)

V mateřské škole můžeme realizovat aktivity nebo činnosti zaměřené na různé etnické skupiny lidí, jak s nimi hovořit, co od nich očekávat nebo jak je přijmout mezi sebe.

„Vzdělávání je důsledně vázáno k individuálně různým potřebám a možnostem jednotlivých dětí, včetně vzdělávacích potřeb speciálních. Každému dítěti je poskytnuta pomoc a podpora v míře, kterou individuálně potřebuje, a v kvalitě, která mu vyhovuje.“ (RVP PV, 2021, s. 7) Z toho vyplývá, že pedagogové jednají s každým dítětem individuálně na základě jeho konkrétních potřeb a odborně ho vedou k rozvoji základních dovedností, k tomu, aby cítilo úspěch a bylo dobře stimulováno. Práce pedagoga je vždy předem promyšlena a jeho činnosti a aktivity mají jasný cíl. Pozorují děti a uvědomují si jejich potřeby a zájmy, uvědomují si jejich znalosti, životní a sociální situace apod.

Multikulturalismus má podle Moree (2008, s. 17) několik významových rovin. Jedna z rovin tvrdí, že je to „vědecká teorie, která se zabývá různými aspekty sociokulturní rozmanitosti. Multikulturalismus jako teorie zkoumá a srovnává odlišné náhledy na svět, rozdílná pojetí skutečnosti, rozmanité vzorce jednání a komunikační kódy a zabývá se kulturními rozdíly jako výsledkem specifické adaptace společností na různá prostředí.“

„Cesta k vzájemnému pochopeniu bude viesť cez pochopenie samého seba: Až keď pochopím, že moja vlastná kultúra je výsledkom stretu mnohých kultúrnych vplyvov, dokážem pochopiť kultúru iného človeka v jej odlišnosti.“ (Mistrík et al., 1999, s. 48)

3.3 Interkulturní adaptabilita

„Pro to, abychom dobře zvládli pobyt v cizí kultuře, zejména musíme být tzv. kulturně senzitivní. Musíme rovněž zvládnout adaptovat se a cítit se přitom psychicky dobře a relativně v bezpečí. Cizí prostředí bychom neměli vnímat jako ohrožující naši integritu, ale naopak jako něco, co nás může v našem osobnostním rozvoji posunout.“ (Morgensternová, 2007, s. 84)

U dětí předškolního věku se v mateřské škole snaží pedagogové o to, aby se všichni v jejich třídě cítili zejména v bezpečí a dobře. Snaží se o takové klima třídy, které negativně neovlivňuje ostatní, řekněme ohroženější a citlivější děti. Dle Morgensternové (2007) je pro děti důležité cítit bezpečí a cítit se psychicky dobře, pak je dítě otevřené k práci a komunikaci.

Podle Matějčka (2007) potřebuje malé dítě snad ze všeho nejvíce jistotu ve vztazích ke svým lidem. Když v roce 2022 vypukla na Ukrajině válka s Ruskem, část obyvatelstva začala hledat útočiště v bezpečnějších zemích. Běžně se stávalo, že rodiny se rozdělily. Část zůstala na Ukrajině a část odjela pryč, aby zachránili nejen sebe, ale i své dítě. V těchto případech dítě strádá o část rodiny a tím pádem je jeho jistota ve vztazích narušená. Když se dostane již v České republice do mateřské školy, kde ho přijmou do kolektivu pedagogové i děti, je pravděpodobné, že jistota v těchto vztazích vznikne. Dítě se tak bude cítit přijato, bezpečně a příjemně. Obava o zbytek rodiny nezmizí, ale čím více bude mít dítě jistých vztahů, ve kterých se bude cítit dobře, tím více se bude cítit bezpečněji ono samé.

Tvrzení Morgensternové (2007) a Matějčka (2007) spolu korespondují. Myslím si, že když se dítě cítí psychicky dobře a bezpečně, je jasné, že je pak otevřené ke komunikaci a ke společné práci.

3.4 Kulturní šok

V dnešní době je zcela běžné, že lidé cestují do cizích zemí, poznávají jinou kulturu, jiné lidi apod. Pobývání v cizí zemi, v nějaké cizí oblasti, nás zavazuje k tomu, abychom se přizpůsobovali k životu v dané kultuře. Toto se netýká krátkodobého pobytu v podobě námi známé dovolené, a tak si asi ten, kdo nezažil dlouhodobý pobyt v jiné zemi, v jiné kultuře, nedovede představit, jakou to v sobě nese zodpovědnost a tíhu.

Podle Kutnohorské (2013) antropologové užívají termín „kulturní šok“ k popsání pocitů, jako je dezorientace a stres. Tyto emoce si prožívají lidé, kteří vstoupí do neznámého kulturního prostředí. Dále Kutnohorská (2013) tvrdí, že kulturní šok podle ní není jednorázová záležitost, ale proces, který může trvat týdny až měsíce, to ovšem záleží na každém jedinci, jak rychle je schopen přijmout změny, které v jeho životě nastaly.

„Každý dlouhodobější pobyt v cizí zemi, v cizí kultuře, snaha o přizpůsobení odlišnému životnímu stylu a myšlení v profesní a soukromé sféře patří k náročným životním situacím.“ (Morgensternová & Moravcová, 2007, s. 88)

V extrémních případech, kdy je pobyt v cizí zemi nedobrovolný, nucený, u jedince nastávají problémy v podobě např. psychosomatických problémů, strachu, stresu, zmatení nebo deprese. Často se stává, že se jedinec uzavírá do sebe a nastaví si nepřátelský postoj. (Morgensternová & Moravcová, 2007) Také Kutnohorská (2013) tvrdí, že kulturní šok je problém, který s sebou může nést i psychosomatické potíže.

Již z názvu kulturní šok nevznívá nic pozitivního, šok považujeme většinou za něco negativního. Z výše zmíněných tvrzení vyplývá, že se jedinec prožívající kulturní šok nenachází ve zcela příjemné situaci. Ba naopak se nachází v situaci, kdy je vlastně nucen nějakému přizpůsobení v dané společnosti, v dané kultuře.

4 SPOLUPRÁCE MATEŘSKÉ ŠKOLY S RODINOU

„Je třeba si uvědomit, že rodiče jsou při komunikaci s námi ve velké nevýhodě. Mnohdy přicházejí do České republiky bez znalosti češtiny a příliš neznají ani naši kulturu a zvyklosti.“ (Linhartová & Loudová Stralczyňská, 2014, s. 53) Je tedy na místě, aby mateřská škola a její zaměstnanci byli trpěliví a snažili se znevýhodněné rodině pomoci jak v komunikaci, tak i v adaptaci na naši zemi a na naši mateřskou školu. Linhartová & Loudová Stralczyňská (2014) dále uvádí, že je dobré si s rodiči vyjasnit pravidla a formu komunikace. Vzájemně se domluvit na tom, jakým způsobem se budou kontaktovat, zda ústně, což je pro ně méně výhodné, nebo emailem, telefonicky, zda budou praktikovat schůzky s tlumočnickem apod.

Mateřská škola se maximálně snaží rodině vyjít vstříc, protože chápe jejich nelehkou situaci a taky ví, že jsou situace, kdy se nutně dorozumět potřebují.

V praxi se nám osvědčilo, když důležité informace vyvěšené na nástěnce označíme zvýrazňovačem a přikreslíme vykřičník. Rodič je s tím obeznámen a od té doby vždy sleduje nástěnku a podle toho dále postupuje. Díky tomu rozezná důležité informace od méně důležitých, jako jsou např. básničky.

4.1 Zápis dítěte do mateřské školy

Pokud si rodina přeje zapsat svoje dítě do mateřské školy, je potřeba podstoupit pár kroků, případně se připravit na přijímací pohovor.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) vymezuje období, kdy se mají zápisy do předškolního vzdělávání konat. Zápisy se konají v období od 2. května do 16. května. Dále je pak na dohodě ředitele školy s jeho zřizovatelem, jaký konkrétní termín si vybere a s dostatečným předstihem to oznámí veřejnosti (vyvěsí na budovu mateřské školy, na nástěnku do šaten konkrétních tříd, napíše na webovou stránku, nebo to učitelé při přebírání dětí oznamují rodičům a rodiče podepisují seznámení).

Rodina, která spadá do dané mateřské školy podle školského obvodu, podá žádost o přijetí. Na výběr má hned z několika možností: do datové schránky, emailem s uznávaným elektronickým podpisem, poštou nebo osobní předání. Zákonný zástupce vyplní potřebné údaje o dítěti (jméno, příjmení, datum narození, místo trvalého pobytu apod.) a dále své jméno a příjmení a trvalý pobyt. Rodič je dále povinen přiložit k žádosti o přijetí potvrzení o očkování dítěte, a to buďto přímo potvrzením od lékaře, svým prohlášením, že je dítě řádně očkováno nebo doloží kopii očkovacího průkazu. (MŠMT, n.d.)

K podávané žádosti o přijetí cizince je navíc nutné doložit následující dokumenty: vízový doklad; doklad, ze kterého vyplývá oprávnění dítě zastupovat; místo pobytu dítěte pro určení spádovosti (např. nájemní smlouva, potvrzení o ubytování apod.); potvrzení dětského lékaře z České republiky o povinném očkování, imunitě či kontraindikaci (toto neplatí pro děti, které spadají do skupiny povinného předškolního vzdělávání). (MŠMT, 2022)

4.2 Informace od rodičů

Pokud má rodina veškeré dokumenty vyplněné, podá je s informacemi o sobě a dítěti řediteli školy jednou z forem výše zmíněných. V případě cizinců se doporučuje, aby rodič přišel do mateřské školy osobně a domluvil se s ředitelem osobně, vysvětlil svoji situaci a předal informace i ústně, domluvou. V případě, že ani jedna ze stran neovládá opačný jazyk, je na místě zvážit domluvu tlumočnicka, či jinou osobu, která oba jazyky ovládá a je schopna pomoci při komunikaci. Mateřská škola se v tomto případě maximálně snaží vyjít vstříc rodinám a poskytnou jim informace nebo poučení o tom, jak funguje české vzdělávání a co je bude v jejich mateřské škole čekat. (MŠMT, 2022)

Pokud se jedná o žádost o zápis dítěte mimo termín, ředitel zváží, zda má kapacitu k tomu dítě přijmout a o výsledcích informuje rodinu, nebo chceme-li zákonného zástupce. (MŠMT, 2022)

V případě, že je dítě přijato do mateřské školy, vyplní se evidenční list a ten se založí do školní matriky. Zde najdeme veškeré informace o rodině a dítěti, které řediteli školy poskytla a jsou důležité pro budoucí komunikaci a evidenci dítěte.

4.3 Rodičovská schůzka

„Třídní schůzky se jeví jako ideální čas na zhodnocení aktuální situace. Pokud si na ně připravíme průběžné hodnocení, vtáhneme tak i rodiče více do vzdělávacího procesu jejich dětí.“ (Samková, 2021)

Rodičovská schůzka, která probíhá hromadně, má v mateřské škole spíše informační charakter. Informace se předávají pouze o dětech jako skupině, o chodu školy apod. Nikdy se zde nezmiňuje, nehodnotí konkrétní dítě. Tato forma schůzky je ideální v úspoře času, že se sejdou všichni rodiče, či jiní zákonní zástupci a předají se informace hromadně. Samozřejmě je tu prostor pro pokládání dotazů a zodpovídání ze strany mateřské školy, ať už ředitele nebo učitele. Tyto schůzky probíhají zpravidla dvakrát až třikrát ročně, jak si je nastaví daná mateřská škola. Tématem rodičovské schůzky u předškolních dětí bývá jejich školní zralost a školní připravenost. Dále se rozebírá zápis do první třídy základní školy, případný odklad, rodiče získají informace o potřebných dokumentech a termínech. Tato schůzka s rodiči se ovšem organizuje individuálně. Dále pokud je třeba během školního roku probrat nějaké situace, svolá se s rodiči individuální schůzka. (NPI ČR, 2020)

Pokud svolá ředitel školy či pedagog rodičovskou schůzku s rodiči, je na místě, zda alespoň jedna ze stran ovládá oba jazyky, aby se dokázali domluvit. Pokud naznaží, že komunikace oběma jazyky není možná, je na zvážení zřízení nějakého tlumočníka.

5 BILINGVISMUS

„Bilingvismus je schopnost jedince užívat pro komunikační účely dva různé jazyky.“
(Průcha & Veteška, 2014, s. 53)

V dnešní době se v mateřských školách čím dál více setkáváme se zvětšujícím počtem dětí, které jsou vystaveny dvěma jazykům. Tzv. dvojjazyčnost může být v několika ohledech výhodou pro dítě i pro jeho rodinu. Rodina si díky tomu udržuje svůj původní jazyk a zachovává si vztah ke své vlastní kultuře. Pedagogové se v tomto případě snaží respektovat původ dítěte a rodiny. (Inkluzivní škola, 2023)

5.1 Problémy v komunikaci s ukrajinským rodičem

„Rodiče potřebují mít přístup k informacím o provozu a organizaci MŠ, o obsahu a průběhu docházky jejich dítěte, o jeho pokrocích a úspěších či naopak obtížích.“
(Linhartová & Loudová Stralczyňská, 2014, s. 53) Každý rodič je běžně mateřskou školou, či pedagogickým pracovníkem informován o celém průběhu vzdělávání jeho dítěte. Ze své zkušenosti vím, že komunikace mezi pedagogem a rodičem je někdy složitá, i přesto že jsou oba stejné národnosti a hovoří stejným jazykem. Je tedy jasné, že komunikace mezi rodičem – cizincem a pedagogem bude ještě o něco složitější, pokud jedna ze stran neovládá druhý jazyk. Linhartová a Loudová Stralczyňská (2014) ale dále uvádí, že bychom měli myslet i na další faktory, které mohou ovlivnit, či nějak znehodnotit úroveň dorozumívání. K těmto faktorům můžeme řadit např. náboženství, kulturní odlišnosti, různé pohledy na výchovu a vzdělávání, rozdílná očekávání spojená s různým typem vzdělávacích systémů zemí apod.

V České republice existují tzv. Krajská centra podpory Národního pedagogického institutu ČR, která poskytují školám různé druhy pomoci. Řadí se mezi ně další vzdělávání pedagogů, vzdělávací programy, či materiály, spravují webový portál o cizincích, odpovídají na dotazy, poskytují adaptační koordinátory a v neposlední řadě poskytují tlumočnické a překladatelské služby. (Národní pedagogický institut, 2016).

5.2 Problémy v komunikaci s ukrajinským dítětem

Když to vezmeme globálně, tak „rozvoj řeči je nedílnou součástí většiny činností v MŠ a v souladu s RVP PV je třeba zaměřit se komplexně na všechny roviny jazyka.“ (Poupě & Matoušková, 2023)

Na podporu jazykového vývoje se zaměřujeme u všech dětí bez rozdílu a dbáme na to, aby žádné dítě nebylo v nevýhodě. Každé dítě totiž svůj mateřský jazyk poznává. Nicméně je zde jedna skupina dětí, na které je třeba se zaměřit o něco více, neboť bez naší pomoci a podpory druhý jazyk, tedy češtinu, dobře nepoznají, nebudou schopni začlenění, zapojování do aktivit a činností apod. Jsou to děti s OMJ, tedy konkrétně děti-cizinci.

Při přijetí dítěte z Ukrajiny vycházíme vždy z aktuální a individuální situace dítěte. Linhartová a Loudová Stralczyňská (2014) uvádí, že také záleží na věku dítěte, jeho osobnosti a jazykové vybavenosti, tzv. do jaké míry ovládá český jazyk. Já bych upozornila na jednu zcela pro mě zásadní informaci. Považuji za velmi důležité, aby si pedagog navázal s dítětem pozitivní a důvěryhodný vztah. Je zcela jasné, že pokud bude mít v učiteli dítě oporu, bude mu důvěřovat, může se komunikační bariéra prolomit, dítě se bude méně ostýchat a učení půjde snáze.

K vytvoření vhodných podmínek pro vývoj řeči nám pomůže např. nepřetěžovat děti, být tedy přiměřený, používat krátké a výstižné věty, bez zdobnělin, snažit se o srozumitelnost, používáme i neverbální komunikaci, která může velmi v dorozumívání pomoci, snažíme se být názorný, motivujeme a snažíme se zaujmout děti a nesmíme opomenout relaxaci, odpočinek a uvolňovací techniky. (Poupě & Matoušková, 2023)

Linhartová a Loudová Stralczyňská (2014) tvrdí, že bychom měli mluvit zjednodušeně a správně, využívat stejná slova, dodržovat vhodné tempo řeči, které dítě zachytí a zorientuje se v mluvě, dodržovat frázování, mluvit dostatečně nahlas, správně intonovat, aby dítě rozeznalo větu oznamovací, tázací apod. V neposlední řadě bychom měli dbát na správnou a jednoznačnou výslovnost a artikulaci. Vždy zadávat stručné instrukce a ověřovat si, zda dítě porozumělo, využívat aktuálních situací, názornosti, užívat neverbální komunikaci a v neposlední řadě nebát se využít mateřský jazyk

dítěte. Naučit se pár slov v jeho rodném jazyce, dítě se tak bude cítit určitě lépe. Všechny tyto tipy, či chceme-li informace, jsou zcela vhodné a nastavené tak, aby byla počáteční komunikace s dítětem co nejjednodušší. K situaci ohledně mateřského jazyka ukrajinského dítěte mě samotnou nyní i napadá, že by se dalo využít této skutečnosti a malý Ukrajinec by mohl české děti naučit nějaké základní slovo (pozdrav, pochvala, rozloučení, pojmenovat hračku apod.). Myslím, že by to dobře zapojilo celou třídu do jedné činnosti a malý Ukrajinec by se mohl cítit alespoň pro chvíli, že je ve zvýhodněné pozici.

6 ADAPTACE

Kolář a kol. (2012) definuje pojem adaptace jako „proces postupného přizpůsobování se člověka změněným sociálním (i jiným) podmínkám“. Z toho vyplývá, že jedinec, který se dostává do nové společnosti, ve které panují již nastolené sociální a jiné podmínky, se dále přizpůsobuje na změnu této společnosti či kultury. „U člověka je adaptační proces považován za jednu ze základních psychických funkcí a pomáhá mu měnit sama sebe i své okolí“ (Nakonečný, 1997, citovaný Záleskou, 2020, s. 16).

6.1 Začleňování ukrajinského dítěte do české mateřské školy

„Do zařízení předškolního vzdělávání dochází pouze 60 % dětí, což je pod průměrem v rámci zemí OECD. Do mateřské školy navíc často nedocházejí právě ty děti, pro které by byla docházka nejprospěšnější.“ (Greger et al., 2015, s. 9) Do této skupiny dětí osobně řadím děti s OMJ, děti cizince, které právě ze všeho nejvíce potřebují navštěvovat předškolní zařízení, nejen kvůli českému jazyku. Greger et al. (2015) dále uvádí, že podle výzkumů předškolní péče může ve velké míře ovlivnit výsledky dítěte v dalším vzdělávání. Děti ve věku 15 let měly lepší výsledky, pokud docházely do předškolního vzdělávání alespoň jeden rok, než děti, které mateřskou školu nenavštěvovaly. Ve výzkumu bylo zohledněno několik faktorů, mezi které se řadilo např. socioekonomické zázemí. Vztah mezi předškolním vzděláváním podle Gregora et al. (2015) ale není univerzální, ovlivňuje ho několik proměnných, jako je např. kvalita předškolních programů.

Morgensternová (2015) uvádí řadu faktorů, které mají vliv na adaptační proces, jsou jimi odlišnosti v mateřské a cizí kultuře, znalost jazyka, věk dítěte, rodinné zázemí apod.

Naproti tomu Greger et al. (2015, s. 9) tvrdí, že je „důležité stimulační prostředí a vysoká kvalita pedagogické péče, obzvláště pak pro vzdělávání dětí ze znevýhodněného prostředí.“

Dle Záleské (2020) je u dětí-cizinců na začátku adaptace typické proměňování a utváření jejich identity. Kořeny původní kultury, které děti mají, sahají do kulturního dědictví ve formě literatury, náboženství, hudby, historie, sahají ale i do zvyků, stravy, týká se společenského tabu apod. „Děti-cizinci jsou svou identitou zatíženy více než děti většinové populace, často je trápí otázky jako: Kdo jsem? Jsem Čech...“ (Záleská, 2020, s. 19) Z těchto tvrzení je patrné, že v našem případě ukrajinské dítě procházející adaptací není ve zcela komfortní zóně. Pokud se sama ocitnu v situaci, kdy se musím adaptovat, není to zcela příjemné. Děti s OMJ procházející taktéž tímto procesem, se necítí dobře nejen z důvodu, že ony nerozumí nikomu ze svého nového okolí, ale ani nikdo nerozumí jim. Další proměnné jako je změna bydliště, kultury, ztráta přátelství a již výše zmíněných bodů, je pro ně velkou zátěží, se kterou se více či méně musí poprat.

„Tam, kde jsou výrazné odlišnosti, je i větší riziko vzniku nedorozumění či konfliktů.“ (Morgensternová 2015, s. 206) Pedagogové by měli na tyto situace reagovat takovým způsobem, aby neuškodili ani jedné ze stran. Morgensternová (2015) dále uvádí, že bychom měli v kontaktu s dítětem využívat tzv. interkulturní senzitivitu a snažit se být kulturně empatický. Mohou totiž nastat situace, kdy se rodič nebo dítě zachovají nepředvídatelně, tzn. tak jak nejsme v naší kultuře zvyklí a pedagog by měl tyto situace vycítit a adekvátně na ně reagovat.

Ze všeho nejvíce je důležité to, aby bylo dítě přijato do kolektivu mezi ostatní děti. Pedagog sleduje potencionální vylučování dítěte z kolektivu, což způsobuje tzv. obrana skupiny, která odmítá přijmout mezi sebe cizí kulturu, říkáme tomu diskriminační chování. V určité fázi může být toto chování normální, pokud ale toto chování přetrvává, nastává problém, který může vyústit až v šikanu. (Morgensternová, 2015) V některých případech však k tomuto chování vůbec nemusí dojít, protože „schopnost vcítit se do prožitků druhého je považována za vrozenou a není u všech stejná, navíc ji může další výchova podpořit nebo tlumit.“ (Koťátková 2014, s. 71) Z tohoto tvrzení je tedy zřejmé, že se děti umění vcítit se do druhého člověka mohou naučit v plné míře, pokud jsou k tomu vědomě vedeny. To mě samotnou přivádí na myšlenku, že bychom se jako pedagogové měli více na toto téma zaměřit. Koťátková (2014, s. 71) dále tvrdí, že „věk kolem dvou let začíná být pro rozvoj této citlivosti podstatný. Dítě si začíná

uvědomovat odlišnost vlastní a cizí bolesti a začíná být schopno rozvíjet formy pomoci druhým.“ Mateřská škola je tedy vhodným místem, kde se můžeme na toto téma zaměřit. Děti jdou poprvé do mateřské školy zpravidla ve věku 2-3 let, kdy se tato senzitivita rozvíjí, navíc je to místo, kde se setkáváme s dvěma a více kulturami, tím pádem je vhodné, abychom děti tímto směrem vzdělávali.

7 VZDĚLÁVÁNÍ VÍCEJAZYČNÝCH DĚTÍ

„Ačkoliv nově příchozí děti s migrační zkušeností nemusí být ještě vícejazyčné, pracujeme s nimi tak, aby svou vícejazyčnost postupně rozvíjely.“ (Titěrová, 2023)

Vícejazyčné děti jsou děti, které hovoří ve svém volném čase a v domácnosti odlišným jazykem, než je český jazyk. Český jazyk je tak pro děti druhým jazykem, tzv. vyučovacím. (Titěrová, 2023)

7.1 Osobnostní přístup a individualizace

Bez výjimky každé dítě je originál a ke každému dítěti bychom měli jako pedagogové přistupovat individuálně. Krejčová (2022) v rozhovoru pro Eduzin.cz tvrdí, že „individualizace vychází z myšlenky, že neexistují dva stejní lidé, dvě stejné děti, a na to je třeba reagovat“.

Každý má své individuální potřeby, své tempo vývoje, a to bychom měli jako odborníci respektovat. Opravilová (2016) zmiňuje, že my jakožto vychovatelé, bychom měli pátrat po tom, proč jedno dítě nabývá zkušenosti rychleji a dá se říci, že okamžitě nabyde nový poznatek či dovednost, proč druhému dítěti trvá tato skutečnost delší dobu a vyžaduje velkou míru trpělivosti, další dítě vyžaduje bezpočet opakování, upevňování a téměř ustavičnou pomoc.

Podle Šírové (2015, s. 94) se stává „poznávání individuálních potřeb dětí nezbytnou součástí práce učitelky současné mateřské školy.“ Dále Šírová (2015) tvrdí, že poznání individuálních potřeb dítěte usnadňuje práci učitelky v plánování, realizaci výuky a hodnocení výsledků výchovně-vzdělávacích aktivit.

Osobnostní přístup neboli Osobnostně orientovaný model, který se hojně využívá v dnešních mateřských školách, je zakládán na individualitě dítěte a rozvíjí jej i ze strany sociální. Neupřednostňuje intelekt, nýbrž rozvíjí dítě po citové stránce, zajišťuje pocit jistoty a bezpečí a poskytuje prostor pro učení prožitkem. Dává prostor dítěti k vlastnímu vyjádření a zastává rovnocenný partnerský vztah mezi ním a dospělým. Je to alternativní přístup k výchově a vzdělávání, který činí v mateřskou školu místem

poklidným, respektujícím, rozvíjejícím a ve vhodné míře omezujícím. Tzv. žádoucí míra omezování je tu z důvodu, že existují určitá pravidla, která se dodržují a pro fungování celé skupiny či třídy, je žádoucí, aby tato pravidla nerespektovaly pouze děti, ale i dospělí. Základem osobnostně orientovaného modelu je šťastné dětství, ve kterém je jistota a harmonie. (Hitková, 2011)

Já si osobně myslím, že z výše zmíněných tvrzení odborníků je patrné, že individualizace je na místě u každého dítěte bez výjimky, ať už je to české dítě z vlivné rodiny, ukrajinské rodiny, či dítě, které je sociálně či mentálně slabší. Osobnostní přístup ve výchově a vzdělávání pomůže pedagogům poznat dítě v celé jeho kráse a pomáhat mu vzdělávat se způsobem dítěti blízkým.

7.2 Poznávání dítěte

Práce pedagoga má hluboký význam ve vývoji dítěte. Ve své činnosti aktivně pozoruje individualitu dítěte a konkrétně si stanovuje cíle a obsah vzdělávání. (Opravilová, 2016)

„Pozorování patří mezi nejčastěji využívané metody směřující k poznání dítěte.“ (Raabe, 2021)

Z praxe můžu říci, že bez metody pozorování, bychom si počínali daleko obtížněji. Pozorování patří mezi nejstarší metody k diagnostikování dítěte. Pedagog, či jiný odborník, pozoruje dítě v běžných životních situacích a dělá si poznámky, které vždy obsahují datum a místo pozorování. Tyto údaje postupem času dávají pedagogové dohromady a vzniká ucelený diagnostický dokument, který slouží k plánování dalšího či navazujícího vzdělávání dítěte

Aby práce a úsilí pedagoga měla smysl, potřebuje ke své činnosti znát několik proměnných, které mají vliv na celkové působení dítěte. Jedná se např. o zjištění, proč dítě jedná tak, jak jedná, jaká je jeho motivace, zda má zájem o činnosti, o vztahy kolem sebe, zda se dokáže soustředit, zda využívá již nabyté zkušenosti nebo jak citově reaguje a projevuje svůj temperament. (Opravilová, 2016) Ke zjištění těchto informací o dítěti pedagog může využít další z metod a tou je metoda rozhovoru. „Rozhovor nám umožní získávat informace na základě bezprostředního verbálního kontaktu s dítětem

(rodičem) ... Umožní nám zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do vnitřního světa dítěte nebo představ rodičů.“ (Raabe, 2021)

„Sledování dítěte a hodnocení jeho projevů je proces, který každý pedagog provádí ustavičně. Pozoruje dítě v různých situacích, rozebírá a porovnává výsledky činností a ke svému pozorování přidává i to, co zná o jeho rodině a prostředí, kde vyrůstá, či o jeho zdravotním stavu.“ (Opravilová, 2016, s. 82)

Veškeré projevy dítěte silně ovlivňuje řada faktorů, jako je např. rodina, mateřská škola a různé zkušenosti či zážitky, které dítě prožilo, vidělo apod. Proto máme vždy na paměti, že projevy dítěte jsou pouze reakcí na autentické zkušenosti a při jeho poznávání a diagnostikování to bereme v potaz. (Opravilová, 2016)

Opravilová (2016, s. 81) dále tvrdí, že kromě všech výše zmíněných bodů, je pro pedagoga a pro poznání dítěte důležitá „úroveň verbální i neverbální komunikace, jeho schopnost spolupracovat a v neposlední řadě i to, jak dítě samo sebe vnímá a hodnotí.“

7.3 Čeština jako druhý jazyk

„Jazyk je nástroj mého dorozumění s ostatními. Pomáhá mi naplnit potřebu vzájemného sdílení informací a komunikace. Když jsem byl malým dítětem, stačilo mi brečet, usmát se, natáhnout ruce. ... Potřebuji se naučit porozumět a ovládnout podstatu jazyka a jazykové výchovy.“ (Montessori ČR, n.d.)

„Druhý jazyk je úřední jazyk užívaný v prostředí (dané zemi), kde člověk žije, avšak není to jeho mateřština.“ (Linhartová & Loudová Stralczynská, 2014, s. 76) Zjednodušeně řečeno jde o dítě, jehož mateřský jazyk je odlišný od češtiny, a právě ta je pro něj nyní vyučovacím jazykem.

Mateřská škola zřizuje jazykovou skupinu pro děti-cizince v počtu 4–8, toto se vztahuje pouze na děti, jejichž docházka do předškolního vzdělávání je povinná. Účelem těchto skupin, které vedou pedagogičtí pracovníci, je zlepšení znalosti českého jazyka. Pro rodiny jsou tyto skupiny bezplatné. (Zajícová, 2023)

Výuka české jazyka v mateřské škole neprobíhá stejnou formou jako na základní škole. Pro pedagogického pracovníka (= rodilého mluvčího), který vede skupinu, není výuka vůbec snadná. My, jakožto rodilí mluvčí, vnímáme v našem jazyce nespočet věcí intuitivně. Dítě, pro které je český jazyk druhým jazykem, tento cit, či intuici nemá, a tak je pro učitele těžké nějaké jevy nebo nepravidelnosti v jazyce vysvětlit. (Linhartová & Loudová Stralczyňská, 2014)

„Dítě s OMJ se potřebuje rozvíjet ve všech čtyřech rovinách jazyka.“ (Linhartová & Loudová Stralczyňská, 2014, s. 77) Zaměřujeme se při výuce na slovní zásobu, gramatiku, výslovnost a pragmatickou rovinu jazyka, což znamená „užití řeči v praxi, v sociálním kontextu“. (Národní pedagogický institut, 2011)

Pedagogové dbají na sestavení lekcí tak, aby dítě nebylo přehlceno, nebo naopak, aby dítě nemělo málo stimulujících podnětů. Lekce se konají v čase, kdy je dítě nejvíce čilé a je schopné se soustředit a zároveň se snaží, aby dítě nebylo zcela vytrženo z kolektivu. Když se mateřská škola snaží zajistit intenzivní jazykovou podporu pro dítě s OMJ, či dítě-cizince, může využít tzv. podpůrná opatření. Pro tyto děti lze využít 3. stupeň podpůrného opatření, při kterém kromě samotné výuky mateřská škola může využít dvojjazyčného asistenta pedagoga, který poskytuje pomoc během dne (při spontánních i řízených činnostech). (Hromadová, 2021)

V RVP PV (2021, s. 37) se uvádí, že „Mateřské školy poskytují dětem s nedostatečnou znalostí českého jazyka jazykovou přípravu pro zajištění plynulého přechodu do základního vzdělávání.“ Já bych spíše uvedla, že se mateřská škola snaží o zajištění plynulejšího přechodu do základního vzdělávání, tedy do 1. třídy základní školy. Je totiž jasné, že u dětí nemůžeme srovnávat úroveň znalosti českého jazyka, takže každé dítě na konci předškolní docházky nabyde jinou úroveň ovládnutí češtiny. Není to špatně, je zcela normální, že každý jedinec má jinou slovní zásobu, každému trvá jinou dobu, než pochopí pravidla českého jazyka apod.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ, METODOLOGIE

„Ve výzkumu se řeší buď jeden, nebo více (zpravidla spolu souvisejících) problémů.“ (Chráska, 2007, s. 11) Cílem mého výzkumného šetření bylo zjistit, v jakém počtu nastoupily ukrajinské děti do předškolního vzdělávání, jaké nastaly při nástupu problémy, jak dlouho trvala jejich adaptace a jak se k této situaci stavil pedagogický sbor vč. ředitele/ky mateřské školy.

Výzkumné otázky:

- Jaký byl počet ukrajinských dětí v dotazovaných mateřských školách?
- S jakými problémy se učitelé mateřských škol při začleňování dětí z Ukrajiny setkávali?
- Jak probíhala adaptace dětí z Ukrajiny do mateřských škol?

Charakteristika výzkumného souboru

Dotazník jsem vytvořila elektronický. Výzkumné šetření bylo směřováno na ředitele/ky mateřských škol, pedagogy a asistenty, kteří se ve školním roce 2022/2023 setkali s nově příchozím ukrajinským dítětem. Dotyčné jsem oslovila pomocí e-mailu. Vyhledala jsem si různé mateřské školy, z jejich webových stránek jsem si vyhledala e-mailovou adresu a na ni jsem zaslala odkaz s prosbou o pomoc při sběru informací. Část mateřských škol mi dala zpětnou vazbu, že ukrajinské dítě vůbec nepřijala. Velmi mě překvapila kolegiálnost, která panovala v naší komunikaci. Všichni byli milí a velmi rádi mi pomohli, pokud spadali do mé cílové skupiny. Dále jsem se zaměřila na mé kolegy z mateřské školy a na spolužačky, které do mé skupiny také spadají.

Celkem se mi vrátilo 82 dotazníků vyplněných od ředitelů škol, pedagogů a asistentů z celé České republiky.

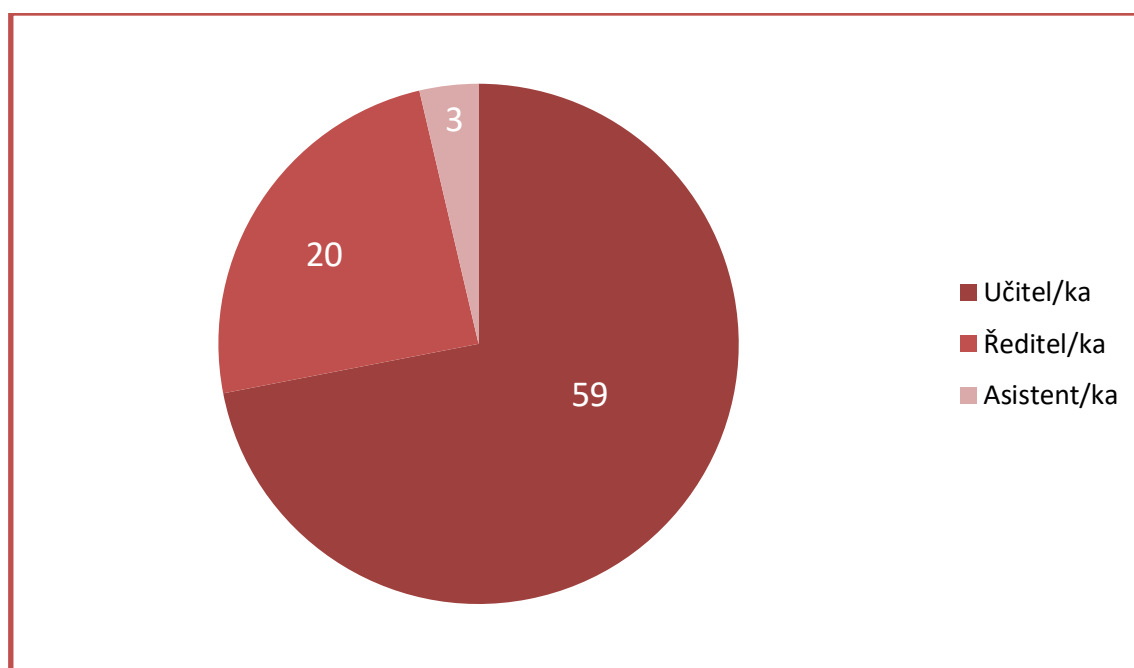
Metodologie

Výzkumné šetření proběhlo formou kvantitativního šetření pomocí elektronického dotazníku, který byl určen, jak jsem již výše zmínila, mateřským školám a jejich pedagogickým pracovníkům. Dotazníkové šetření obsahovalo 11 otázek, které byly jednoduše a stručně položeny tak, aby z nich bylo patrné, co mě zajímá a jakou problematiku v konkrétní otázce řeším. Otázky jsem vytvořila uzavřené, polouzavřené i otevřené, kvůli snadnému odpovídání dotazovaných, atraktivitě a nejednotvárnosti dotazníku. Respondenti měli možnost vybírat z odpovědí nebo rozepsat své konkrétní zkušenosti, situace a problémy do otevřených otázek.

9 VÝSLEDKY NA ZÁKLADĚ DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

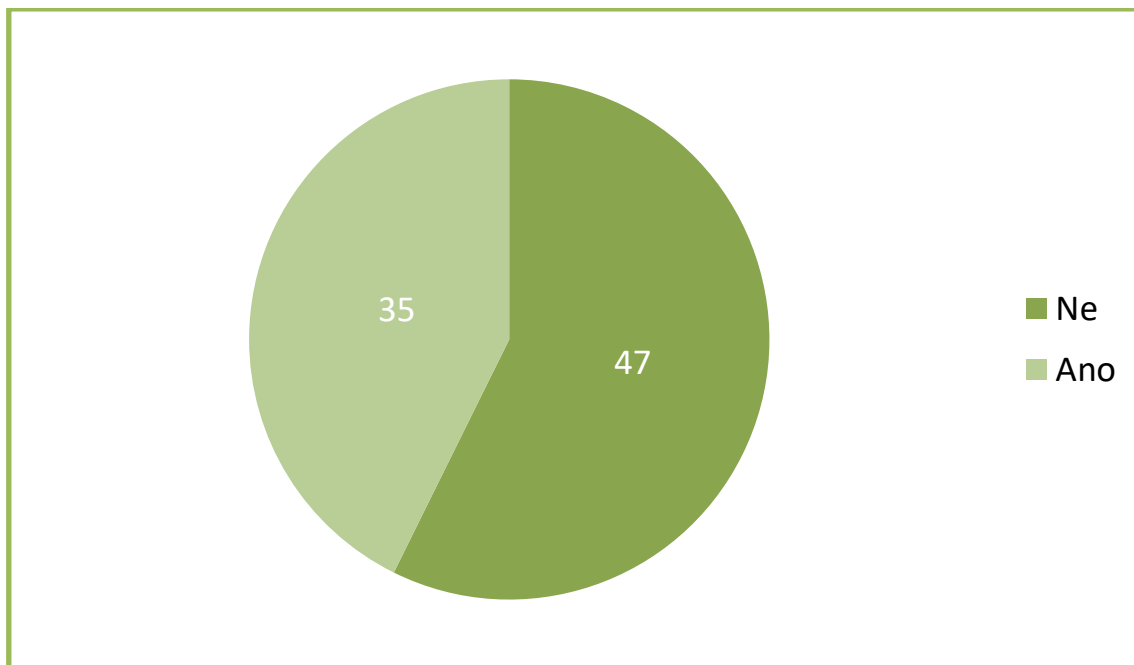
Výzkumného šetření se účastnilo 82 respondentů, z toho odpovědělo celkem 59 učitelů/ek. Zároveň odpovědělo 20 ředitelů/ek a celkem 3 asistenti/ky. Velkou výhodou vidím v tom, že v mém výzkumu odpovídá vícero pozic z mateřské školy (pedagog, ředitel a asistent), můžu tak dostat odpovědi z několika úhlů pohledu. Níže uvedené grafy obsahují absolutní četnosti.

Graf 1: Pracovní pozice respondenta

Druhá otázka zněla, zda se dotazovaná mateřská škola na možný příchod ukrajinských dětí, po vypuknutí války na Ukrajině, nějakým způsobem připravovala, příp. jak.

Graf 2: Příprava mateřské školy a učitelů na příchod dětí z Ukrajiny

Z odpovědí na výše uvedenou otázku vyplývá, že se 47 mateřských škol po vypuknutí války spíše nepřipravovaly na možný příchod dětí Ukrajinců. Každopádně 35 mateřských škol ukázalo svůj dobrý odhad a ještě než nějakého malého Ukrajince vůbec přijaly, tak už chystaly možné scénáře, jak s takovým dítětem pracovat a začlenit ho mezi naše děti. Přípravy probíhaly formou žádostí o financování nové učitelky s polovičním úvazkem, či nového asistenta pro děti s OMJ do třídy. Zaměstnanci mateřské školy překládali materiály/dokumenty (školní řád apod.), připravovali se, jak budou začleňovat nové dítě do kolektivu, zajišťovali speciální pomůcky, spolupracovali s odborníky školských poradenských pracovišť, učili se ve volných chvílích ukrajinské fráze, jejich tradice a zvyky, jak s dětmi případně mluvit o válce, připravovali obrázkové materiály, piktogramy, vybavovali dětskou knihovnu o obrázkové slovníky nebo pořizovali ukrajinská pexesa. Ředitel/ka připravil/a tematická školení pro pedagogy (dítě s OMJ), dále měli na starost samostatný zápis pro ukrajinské děti, zda má mateřská škola ještě kapacitu, či jak tuto kapacitu případně navýšit. Některé mateřské

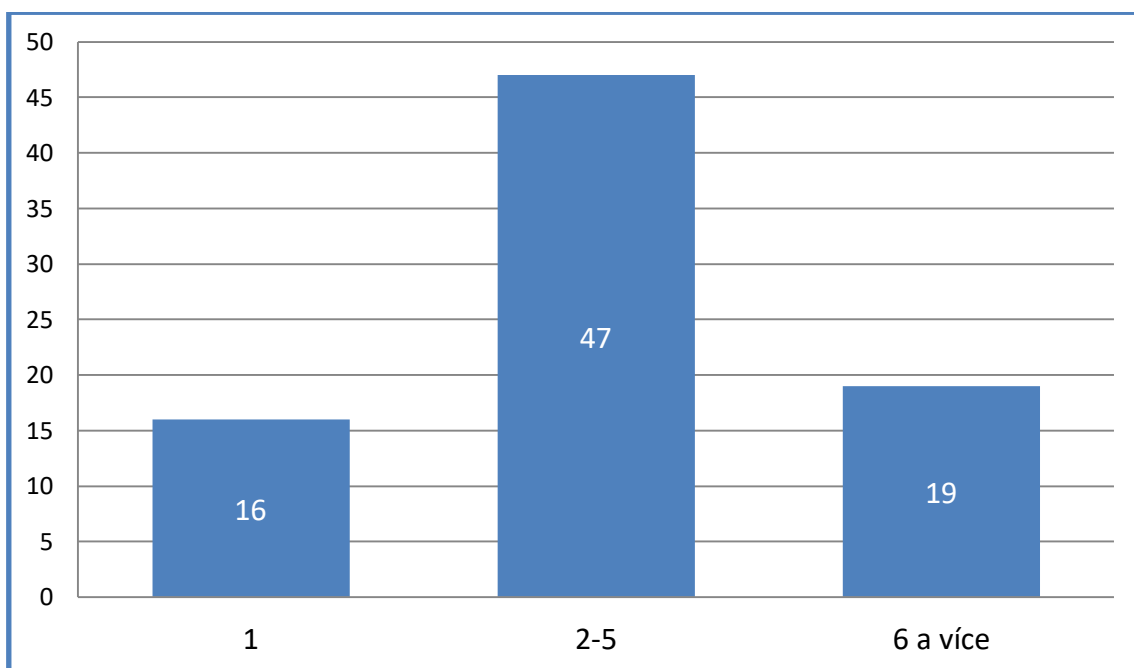
školy založily charitativní sbírku pro Ukrajinu, další mateřské školy zase zajišťovaly kontakty např. v centru pro cizince a jejich služby, jazykové vzdělávání nebo psychology, část školek si zařídila mluvčí/tlumočnicka.

Osobně jsem se do této situace nedostala, neboť už jsem byla v tu dobu na mateřské dovolené, nicméně nedovedu si představit, jakou práci a jak moc úsilí a dobré morálky navíc musely mateřské školy vyvinout, aby příval ukrajinských dětí nebyl příliš zatěžující jak pro ně, tak i pro samotné děti, potažmo rodiny.

Z výsledků je patrné, že se k situaci mateřské školy postavily opravdu zodpovědně a na situaci se připravily velmi dobře.

Osobně jsem odhadovala velký přísun dětí z Ukrajiny, nicméně jsem předpokládala, že mateřská škola přijme více než dva nové žáky. Z grafu č. 3 je patrné, že celkem 66 mateřských škol odpovědělo, že přijalo 2 a více dětí, z toho 47 mateřských škol přijalo 2–5 dětí a 19 mateřských škol minimálně 6 dětí. Pouze 16 respondentů odpovědělo, že jejich mateřská škola přijala jedno dítě.

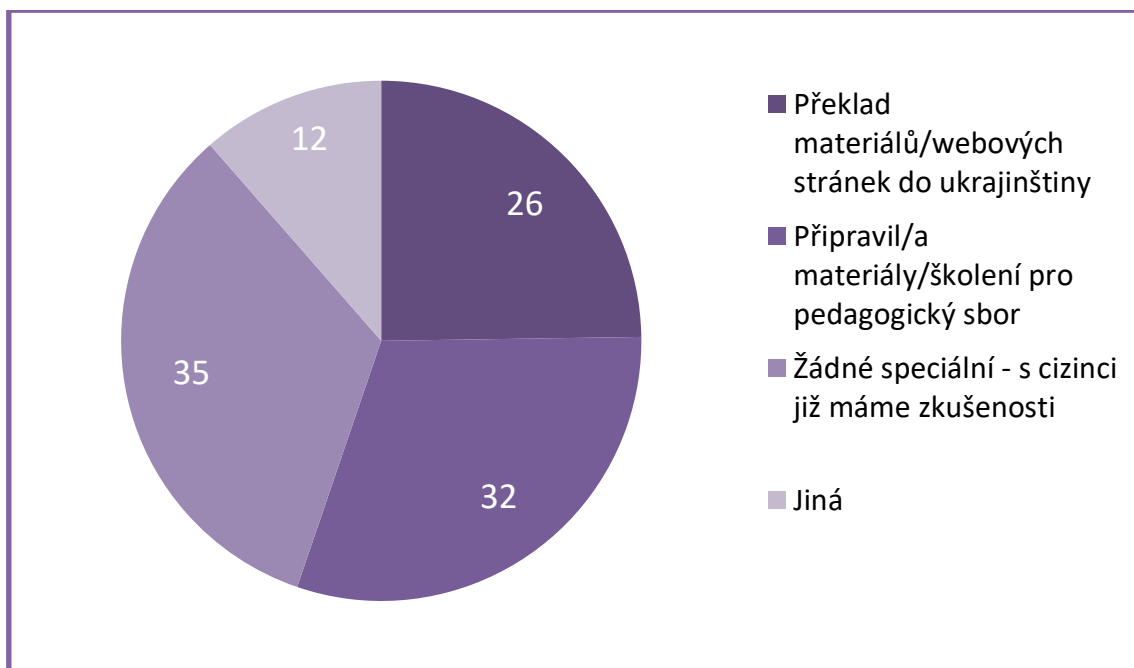
Graf 3: Počet dětí z Ukrajiny v dotazovaných mateřských školách

Další otázka měla za cíl zjistit, zda mateřské školy podstoupily nějaká další opatření, oproti těm, řekněme základním, které jsou pro běžný chod či fungování důležité. Ukázalo se, že kromě překládání materiálů a webových stránek, vedení mateřských škol zajistilo další školení pro pedagogy pro práci s dětmi s OMJ.

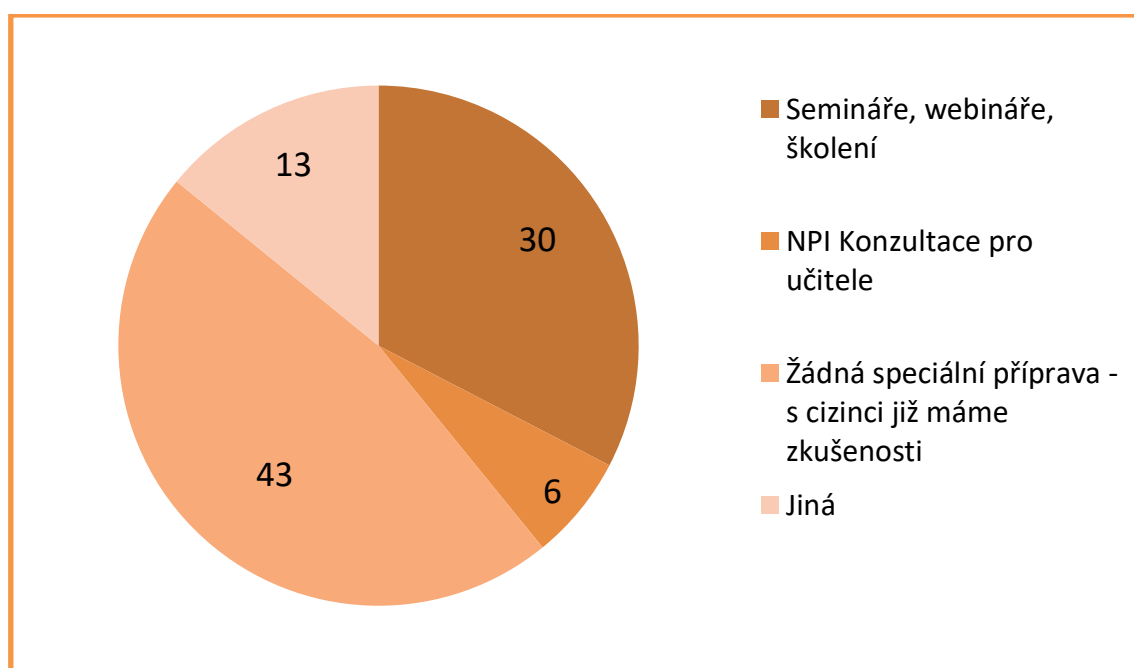
Výsledky, které poukazují na opatření realizovaná vedením mateřských škol, hodnotím velmi dobře. Z grafu č. 4 je patrné, že vedení nepodcenilo situaci a nemyslelo pouze na příchozí Ukrajince, ale i na své zaměstnance. 32 odpovědí z celkových 82 patří ředitelům/kám, kteří připravovali svoje pedagogy na možný příchod dětí předškolního věku z Ukrajiny k nám do České republiky.

Graf 4: Opatření vedení mateřských škol

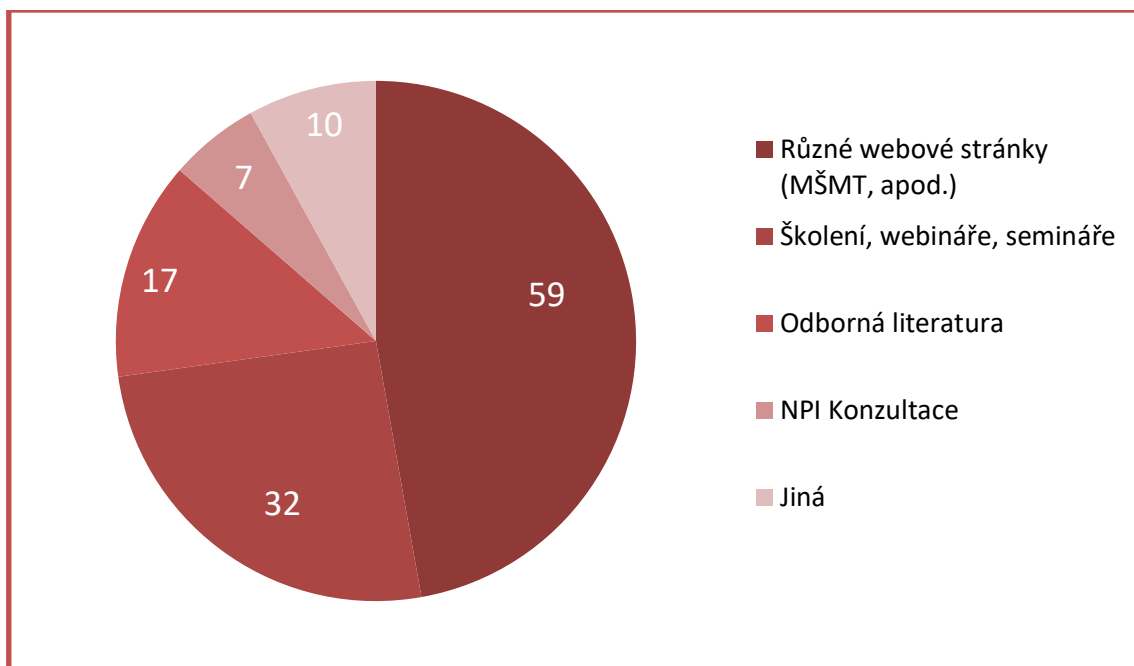

Následující otázka zjišťovala přípravu učitelů na nově vzniklou situaci. Očekávala jsem, že pedagogové mají již s cizinci zkušenosti a tuto nově vzniklou situaci nebudou považovat za zvláštnost. Nicméně i tak velká část respondentů odpověděla, že se připravovala pomocí seminářů, webinářů nebo jiných školení, a to celkem 30 dotazovaných. Celkem šest využilo konzultace, které nabízí Národní pedagogický institut a z celkových 82 respondentů odpovědělo 13, že se na příchod ukrajinského dítěte připravovalo jinou formou.

Graf 5: Příprava učitelů mateřských škol na příchod dítěte z Ukrajiny

Graf 6: Inspirace učitelů

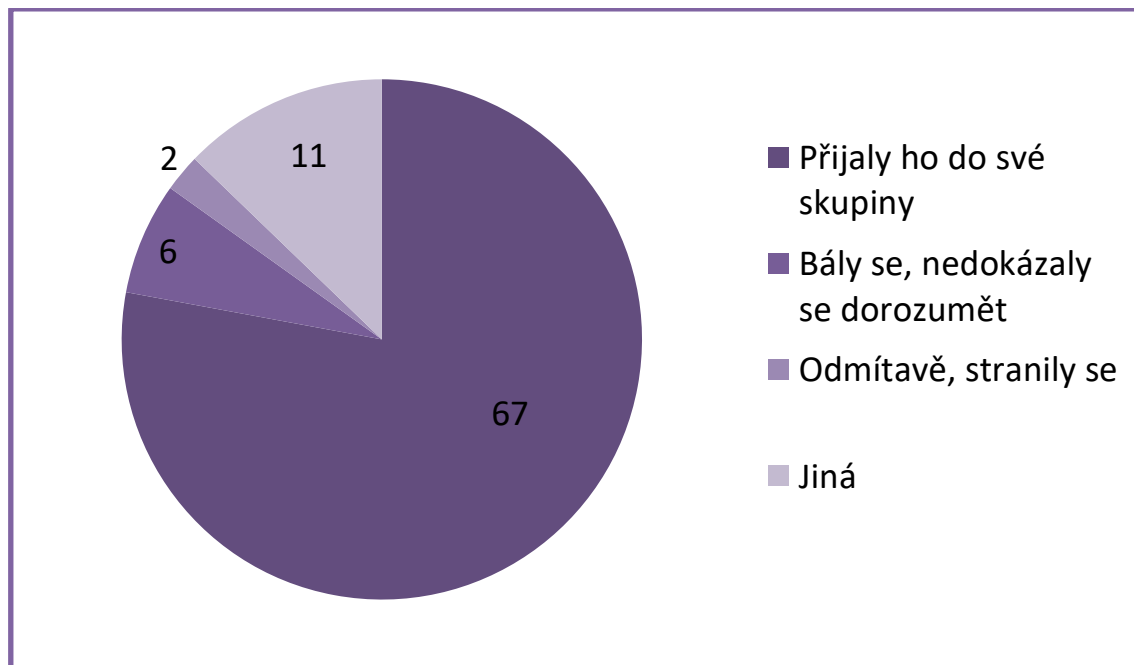

V této otázce mě nejvíce zajímaly zdroje, ze kterých učitelé/ky čerpali, pokud se na příchod ukrajinského dítěte připravovali. Graf č. 6 nám ukazuje, že učitelé/ky se svědomitě připravovali a čerpali zejména z internetových zdrojů, a to v celkovém počtu 59. Využívali například stránky MŠMT nebo jiné weby, které měly pomáhat pedagogům při práci s malými Ukrajinci. Velká část učitelů/ek prošla školením, webinářem nebo seminářem, a to celkem 32 z celkových 82 respondentů. Naopak mě překvapilo, že NPI Konzultace, které jsou jistě velmi přínosné, nevyužilo příliš velké množství respondentů, celkem pouhých sedm.

Je pravdou, že Ukrajinci v českých mateřských školách nejsou nic speciálního. Ovšem situace spojená s válkou a s tím, že narychlo ukrajinské rodiny opustily své domovy, dělá situaci daleko složitější a citlivější, a tak je na místě, aby pedagogové a ředitelé škol reagovali a přijali nějaká opatření, která pomohou se ve vzniklé situaci pohybovat bez větších obtíží.

Následující otázka zjišťovala, jak reagovaly české děti na příchod nového cizince do jejich třídy.

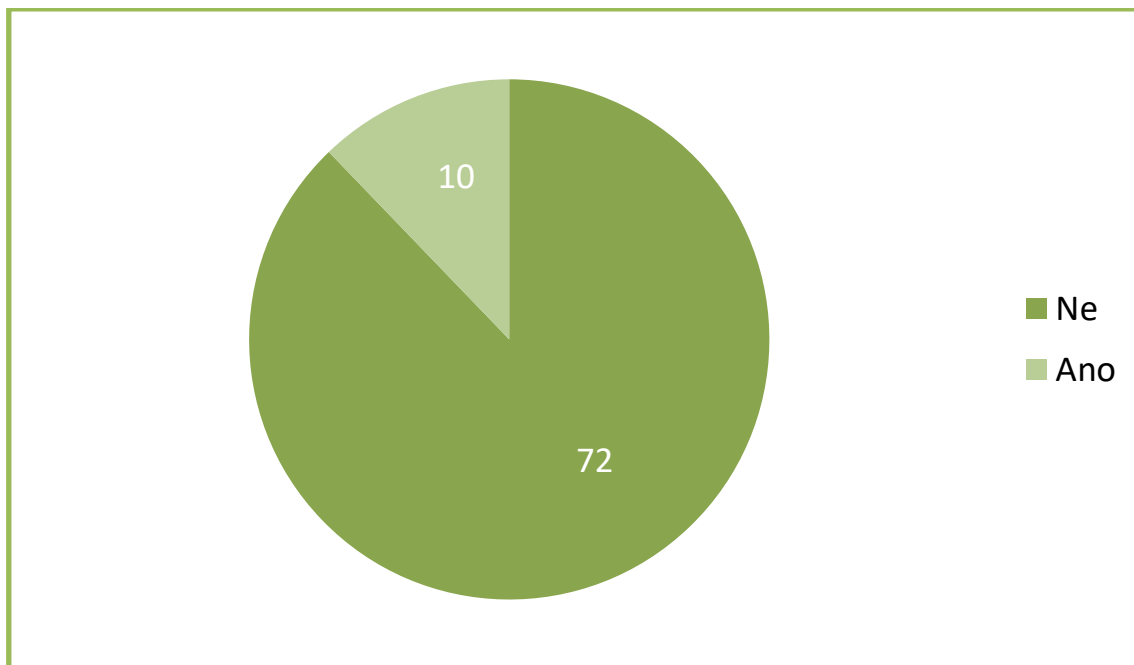
Graf 7: Reakce českých dětí na příchod ukrajinských dětí do jejich třídy

Z výsledků u této otázky jsem byla velmi překvapena. Sama jsem se setkala v mateřské škole s několika cizinci a přijetí bylo pokaždé jiné. Zejména začátky, tzv. adaptace, byly složité. Děti se nedokázaly dorozumět, cizinec se necítil komfortně i přes veškerou snahu pedagogů o co největší a nejvřelejší přijetí. Přece jen kultura, zvyky, vše bylo výrazně odlišné a adaptace neprobíhala vždy hladce. Celkem 67 z celkových 82 respondentů odpovědělo, že české děti přijaly ukrajinské dítě do své skupiny bez problémů. Celkem šest dotazovaných odpovědělo, že se děti bály a nedokázaly se dorozumět a pouze ve dvou případech bylo uvedeno, že se naše děti stranily a chovaly se odmítavě, což je z celkového množství docela zanedbatelné číslo.

Dále mne zajímalo, zda užívá mateřská škola při komunikaci s Ukrajinou rodinou nějakého tlumočníka.

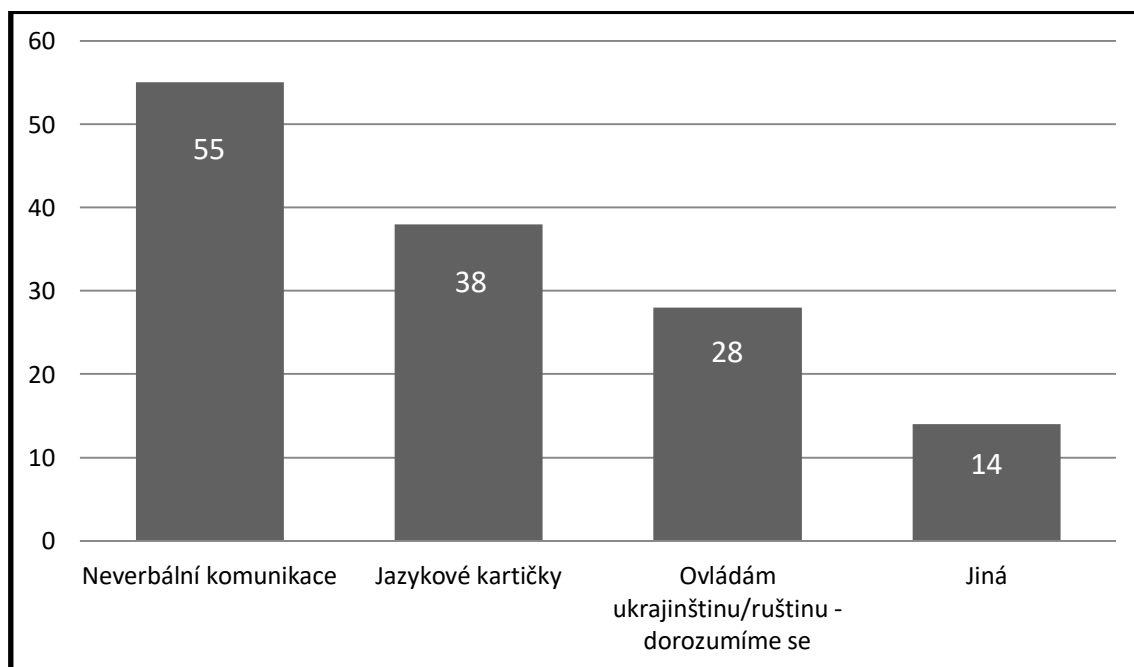
Graf 8: Využití tlumočníka

Z celkového počtu 82 respondentů odpovědělo pouhých 10, že využívají nějakého tlumočníka. Nepředpokládala jsem, že si mateřská škola nad rámec svých činností zařídí ještě tlumočníka, aby se dokázala v pořádku domluvit s ukrajinskou rodinou a potažmo dítětem. Nicméně, jak jsem již psala v teoretické části, v České republice existují tzv. Krajská centra podpory Národního pedagogického institutu, která poskytují školám různé druhy pomoci, mezi které se řadí i tlumočnické a překladatelské služby. Každá mateřská škola má možnost jich využít. Faktem ale je, že v mateřských školách pracují ředitelé/ky, pedagogové, kteří se např. ještě na škole učili ruštinu, takže je tento člověk při komunikaci nápomocen, a tak jsou schopni se všichni domluvit snáz. Někteří mohou mít např. nějakého blízkého nebo známého, co jazyk ovládá, a tak škola nemusí hned zařizovat oficiálního tlumočníka.

Z praxe vím, že při komunikaci s malým cizincem nejlépe funguje neverbální komunikace, pokud pedagog neovládá mateřský jazyk dítěte. Tato skutečnost mě vedla k otázce, co pomáhá ostatním učitelům při komunikaci s ukrajinským dítětem. U této otázky jsem volila možnost odpovědět na více bodů zároveň. Celkem 55 respondentů odpovědělo, že užívají při komunikaci s dítětem ve třídě také neverbální komunikaci. Další velmi skvělou pomůckou jsou jazykové kartičky, kde dítě vidí činnost, kterou je třeba, aby vykonalo, k této části se přihlásilo 38 respondentů. Nakonec mě ale velmi překvapilo, kolik pedagogů ještě ovládá ukrajinštinu/ruštinu a dokážou se s dítětem dorozumět. Celkem se k tomuto bodu přihlásilo 28 respondentů, což hodnotím jako vysoké číslo a určitě to usnadní spoustu práce s dorozumíváním s rodiči i dítětem ve třídě, případně i při vyřizování korespondence s ředitelem/kou školy.

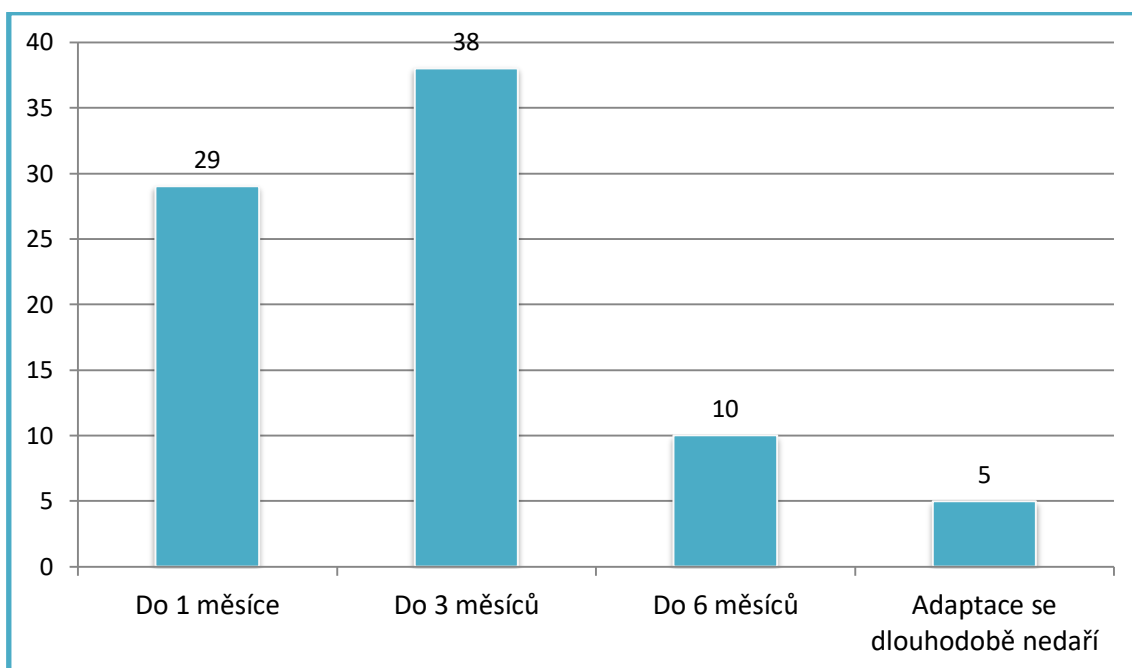
Graf 9: Co pomáhá pedagogům v komunikaci s ukrajinským dítětem

Předposlední otázka zjišťovala, jak dlouho trvala přibližně adaptace ukrajinského dítěte mezi ostatní děti v MŠ.

(Doplněk k otázce: Dítě se zapojuje do společných aktivit, jeví zájem o komunikaci a rozumí ostatním, nevyžaduje speciální péči od pedagogických pracovníků, zvládá pobyt v MŠ bez přítomnosti rodičů)

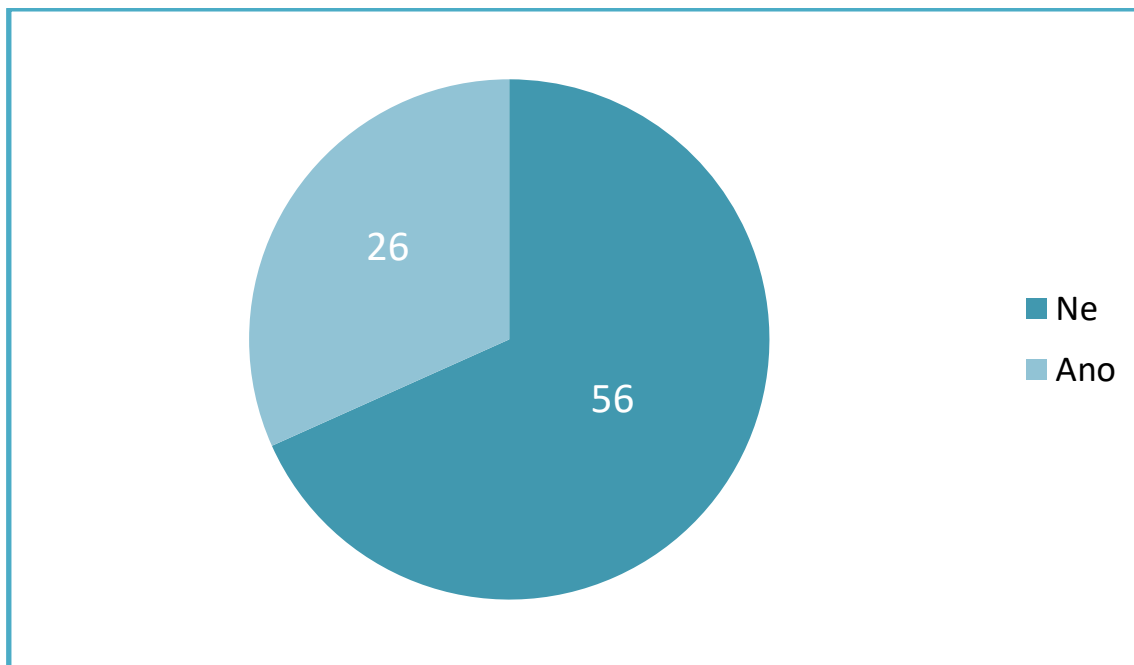
Graf 10: Délka adaptace

Očekávala jsem, že adaptace ukrajinského dítěte bude trvat delší dobu, a to do šesti měsíců. Do šesti měsíců odpovědělo pouze 10 respondentů z celkových 82. Do tří měsíců odpovědělo 38 respondentů. Adaptace se dlouhodobě nedaří u pěti respondentů. Celkem mě překvapil počet odpovědí na adaptaci do jednoho měsíce. Adaptaci do jednoho měsíce bych přirovnala k českému dítěti, ale je vidět, že si pedagogové vedli dobře a že se na příchod ukrajinského dítěte pečlivě připravili. Většina ukrajinských dětí se tak adaptovala poměrně rychle.

Poslední otázka zněla, zda má ukrajinské dítě v mateřské škole nějaká specifika ve vzdělávání. A pokud ano, jaká.

Graf 11: Specifika Ukrajinců ve vzdělávání

U této otázky jsem čekala výsledky více jednoznačné. I když celkem 26 respondentů odpovědělo, že specifika v jejich mateřské škole pro cizince mají, přesto mě překvapil celkem malý počet odpovědí. V každé mateřské škole byla specifika jiná. Některé mateřské školy měly prostor pro individuální péči a práci s dítětem s OMJ, dávaly ukrajinským dětem více prostoru, některé užívaly pomůcky, které u českých dětí nevyužívají (jazykové kartičky apod.), některé mateřské školy udělaly vyučovací skupiny na český jazyk, spolupracují úzce s rodinou, s organizací META, se Speciálně pedagogickými centry, dělaly PLPP, IVP, v některých mateřských školách mají cizinci své asistenty, učitelé/ky se snaží dělat i jazykové chvíle přímo ve třídě, aby dítě nebylo vytrženo z kolektivu. Jako poslední zvláštnost, se kterou se učitelé mateřských škol setkali, se ukázalo jako problém uznání autority ženy a přijetí dětí dívčího pohlaví. Situace se vyřešila odchodem ukrajinského kluka do lesní mateřské školy, kde třídu vedl pan učitel.

10 DISKUZE

Jedním z cílů výzkumu bylo zjistit, v jaké míře přijímaly mateřské školy nové ukrajinské děti. Zda šlo pouze o jedno dítě, či šlo o menší skupinu v rozmezí 2-5 dětí, nebo zda se jednalo o větší skupinu šesti a více dětí. Podle výsledků dotazníkové šetření 16 respondentů uvedlo, že přijalo pouze jedno ukrajinské dítě, 47 odpovědělo, že přijalo menší skupinu ukrajinských dětí v rozmezí 2-5 a 19 respondentů uvedlo, že přijalo min. šest dětí z Ukrajiny.

Podle Morgensternové (2015) je nejvíce důležité, aby dítě bylo přijato do kolektivu mezi ostatní děti. V případě, že se stane situace, že české děti vylučují z kolektivu cizince a tento proces přetrvává, může to vyústit až v šikanu. Z výsledků výzkumu ale vyplývá, že v našem případě české děti Ukrajince ve valné většině případů přijaly bez problémů. Pár mateřských škol do dotazníku uvedlo, že jejich ukrajinské dítě se do kolektivu zcela nezačlenilo, protože se české děti stranily, nebo se bály komunikace. Nicméně výsledky hodnotím velmi pozitivně a odpovědi na otázku, jak probíhala adaptace ukrajinských dětí, byly pozitivní, až na pár výjimečných případů.

„Tam, kde jsou výrazné odlišnosti, je i větší riziko vzniku nedorozumění či konfliktů.“ (Morgensternová (2015, s. 206) Posledním cílem výzkumu bylo zjistit, s jakými komplikacemi či problémy se pedagogové dotazovaných mateřských škol setkávali po příchodu ukrajinských dětí do jejich mateřských škol. Ukázalo se, že největší problém pedagogové shledali v komunikaci s dítětem Ukrajinců. Některé mateřské školy naznaly, že bude třeba, aby se pedagogové dozdělali v oblasti vzdělávání dětí s OMJ, aby věděli, jak s těmito dětmi pracovat, jak s nimi mluvit o válce a jaké kulturní specifika (tradice, zvyky...) nás odlišují.

Morgensternová a Šulová (2007) uvádí, že dítě v předškolním věku vnímá při kontaktu se členem jiné kultury výrazné odlišnosti rysů a znaků. Mezi tyto rysy a znaky se může řadit např. barva pleti, způsob oblékání nebo jiná řeč. Dítě pak začne pátrat po tom, proč je onen člověk (či dítě) jiný než ono samé. Tady přichází na řadu rodič, nebo právě pedagog ve škole, který může mít velký vliv na dítě a jeho utváření povědomí o multikulturním světě, či výchově.

Dle Moree (2015) se identita člověka během života proměňuje, vliv má především nová životní zkušenost a prostředí, ve kterých se dítě ocitá. Tohoto jsou si pedagogové dobře vědomi, a tak ředitelé mateřských škol přijali různá opatření, aby usnadnili malému Ukrajinci příchod do nového prostředí, zajistili mu snazší adaptaci a sobě usnadnili práci a komunikaci s ním.

Závěr

K výběru tohoto tématu mě vedlo několik důvodů. Zaprvé citlivě vnímám a chápu náročnou situaci, kterou malé ukrajinské děti prožívají, či mohou prožívat. Zadruhé jsem zjistila, že moje teoretické znalosti nebyly na zcela vysoké úrovni a cítila jsem, že by mi tato práce mohla mnoho přinést do mé praxe učitelky. Zatřetí jsem velmi prožívala situaci, která v únoru minulý rok nastala, a velmi mě mrzelo, že jsem se z důvodu mateřské dovolené nemohla podílet na přípravách a pomoci mateřským školám a kolegům připravit se na příchod malých dětí z Ukrajiny. Proto jsem se rozhodla přispět svým kolegům alespoň touto cestou.

Na začátku práce jsem se zabývala migrací jako takovou a posléze důvody, které vedly Ukrajince k migraci. Když jsem chtěla psát o začleňování ukrajinských dětí do českých mateřských škol, bylo mi jasné, že se musím částečně zastavit u tématu socializace. Socializace je totiž důležitá část v procesu adaptace ukrajinského dítěte v cizím prostředí. Rozebrala jsem tedy pojem socializace a jaký je její přínos pro společnost. Poté jsem se vrátila hlouběji k tématu a zabývala jsem se odlišnou kulturou. Když jsem si představila malého cizince, který vstoupí na půdu české mateřské školy mezi děti, které jsou již vesměs adaptované, všem rozumí, znají stravu, styl oblékání mají stejný, svátky a jejich oslavy mají podobné, tak jsem měla potřebu se pozastavit nad tématem odlišnosti kultur. Asi bych nečekala velký rozdíl, pokud by se v mateřské škole setkala české a slovenské dítě, ale pokud do české mateřské školy přijde dítě s jinou barvou pleti, Vietnavec či náš zmiňovaný Ukrajinec, je již na pohled jasné, že toto dítě je a bude odlišné od těch českých, které jsou ve většině. Abychom pochopili ukrajinské dítě a mohli jsme mu pomoci dobře zvládnout adaptaci, je třeba ho poznat, poznat jeho kulturu, jeho kulturní identitu. Kulturní identitu, kterou si tvořil celý svůj život ve své rodné zemi a nyní je v podstatě nucen pochopit jinou zemi a jinou kulturu a začlenit se do ní. S tím souvisí téma interkulturní adaptability. Zde mě zajímalo, jak to u malých dětí funguje a jak jim jako učitelka mohu pomoci. Bylo mi jasné, že pravděpodobnost sensitivity u malých Ukrajinců bude vysoká, a tak bude na místě trochu jiný přístup a jiný typ komunikace. Obávala jsem se případného kulturního šoku, kterému jsem věnovala další část mé práce. Zjistila jsem, že pravděpodobnost, že si

jedinec projde kulturním šokem je poměrně velká, nicméně každý ji může prožít různým způsobem, v různé míře a v různých etapách. Odlišnou kulturu uzavřu tématem multikulturní výchovy, kde jsem se zaměřila na pochopení různých kultur a vysvětlení soužití dvou a více kultur najednou.

Dále jsem považovala za důležité zastavit se u tématu spolupráce mateřské školy s rodinou, zápisu dítěte do mateřské školy, jaké jsou třeba informace od rodičů a jak probíhá rodičovská schůzka. Myslím, že tato část mé práce bude prospěšná zejména pro rodiče a začínající pedagogy či ředitele škol, kteří se na rodičovskou schůzku připravují a potřebují znát dané záležitosti.

Nemohla jsem opomenout téma bilingvismu. Zde jsem se zaměřila na problematiku komunikace s ukrajinským rodičem i dítětem. Proč je důležité se s rodiči vůbec dorozumět, jak a proč podpořit dítě v komunikaci v českém jazyce. Navazuji tématem vzdělávání vícejazyčných dětí, kde vysvětluji, kdo jsou to vícejazyčné děti. Dále se zaobírám osobnostním přístupem a individualizací ve výuce, což považuji za velmi důležitý a prospěšný bod. Bez individualizace totiž nemůžeme poznat dítě jako takové. Jak můžeme dítě poznat a proč je to důležité, mě zajímalo zejména z praktického hlediska, abych věděla, jak tyto informace v praxi užívat. Zjistila jsem, že chování dítěte ovlivňuje mnoho faktorů, na které bychom jako odborníci měli reagovat a brát je v potaz. Důležitou součástí je oblast českého jazyka, kterému jsem věnovala také značnou část mé práce. Jak můžeme dítě podpořit v rozvoji českého jazyka, jak se k situaci staví mateřská škola a jak se k tomuto tématu vyjadřuje RVP PV. Teoretickou část mé práce uzavírám tématem neméně důležitým a tím je adaptace ukrajinského dítěte do české mateřské školy. Zde jsem se zaměřila na statistiku, kolik cizinců dochází do českých mateřských škol a proč je vůbec důležité, aby cizinci do mateřských škol docházeli. Čím bude pro dítě mateřská škola prospěšná a jak můžeme ukrajinskému dítěti pomoci, aby bylo přijato do českého kolektivu dětí.

V praktické části jsem se zajímala o to, jak situace v mateřských školách probíhala, či stále probíhá. Výzkum jsem dělala pomocí krátkého elektronického dotazníkového šetření. V dotazníku bylo 11 otázek, které byly položeny vždy tak, aby bylo jasné, co mě zajímá a jakou problematiku v otázce řeším. Otázky byly otevřené, polozavřené i uzavřené z důvodu atraktivity dotazníku. Celkem se mi vrátilo 82 vyplněných

dotazníků od ředitelů/ek, učitelů/ek a asistentů/ek z celé České republiky. Mateřské školy jsem kontaktovala pomocí e-mailů, které jsem si vždy vyhledala na jejich webových stránkách.

Z výzkumu vyplynulo, že mateřské školy přijaly ještě více ukrajinských dětí, než jsem sama předpokládala. Celkem 66 respondentů odpovědělo, že přijalo alespoň dvě děti, z toho 19 mateřských škol dokonce 6 a více dětí. Pouze 16 z nich přijalo jen jedno dítě.

Ukázalo se, že největší komplikace řešili zaměstnanci mateřských škol v souvislosti s odlišným jazykem. Nejvíce respondentů odpovědělo, že si se situací poradilo pomocí neverbální komunikace, a to celkem 55. Další velmi užitečnou pomůckou v komunikaci s cizincem se ukázaly jazykové kartičky. Zde uvedlo celkem 38 respondentů, že je využívají.

Velmi mě překvapil výsledek adaptace ukrajinských dětí. Osobně jsem očekávala, že adaptace bude trvat delší dobu, ale většina respondentů odpověděla, že se adaptace povedla úspěšně nejpozději do třech měsíců a přibližně třetina škol to zvládla dokonce do jednoho měsíce od přijetí nového ukrajinského dítěte. 10 respondentů pak uvedlo, že se začlenění malého Ukrajince povedlo do šesti měsíců a celkem 5 mateřských škol odpovědělo, že se jim adaptace dlouhodobě nedaří, což je z celkového počtu 82 dotazovaných téměř zanedbatelné číslo, a tak považuji tuto problematiku ze strany mateřských škol za velmi dobře zvládnutou.

Je vidět, že mateřské školy a jejich zaměstnanci vyvinuli mnoho úsilí v této nelehké situaci a ukázali, že jsou na pravém místě. Ředitelé mateřských škol připravovali pro svoje pedagogy různá školení, jak pracovat s dětmi s OMJ, připravovali různé materiály, ze kterých mohli pedagogové čerpat, překládali webové stránky do ukrajinštiny, praktikovali samostudium apod. Zodpovědná příprava ukázala dobré výsledky, klidnou mysl a pohodu.

Celkově situaci hodnotím jako velmi dobře zvládnutou a skláním poklonu všem kolegům, kteří si touto nelehkou situací prošli. Víme, jak moc obsáhlá a náročná práce učitele je a o to více, když se stane nějaká nenadálá situace, na kterou musí mateřské školy rychle reagovat. Myslím, že má bakalářská práce ukázala, že je práce v mateřské škole vážení hodná a smysluplná.

Použité zdroje

Drbohlav, D. (2010). *Ukrajinská pracovní migrace v Česku*. Karolinum.

Greger, D., Simonová, J., & Straková, J. (2015). *Spravedlivý start? Nerovné šance v předškolním vzdělávání a při přechodu na základní školu*. PedF UK.

Gulová, L., & Štěpařová, E. (ed.) (2004). *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, spol. s r.o. Brno.

Hitková, E. (2011). *Osobnostně orientovaná výchova v mateřské škole*. Národní pedagogický institut. <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/p/10741/OSOBNOSTNE-ORIENTOVARNA-VYCHOVA-V-MATERSKE-SKOLE.html>

Hromadová, M. (2021). *Jazyková podpora v MŠ*. Inkluzivní škola. <https://inkluzivniskola.cz/cdj-jazykova-podpora-ms>

Chráška, M. (2007). *Metody pedagogického výzkumu*. Grada.

Inkluzivní škola. (2023). *Dvojjazyčné děti v mš*. <https://inkluzivniskola.cz/dvojjazycne-deti-v-ms>

Jedlička, R. (2015). *Poruchy socializace u dětí a dospívajících*. Grada

Koťa, J. (2015). Hlavní činitelé socializace. In R. Jedlička, et al., *Poruchy socializace u dětí a dospívajících* (s. 34). Grada.

Koťátková, S. (2014). *Dítě a mateřská škola. Co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. Grada.

Kutnohorská, J. (2013). *Multikulturní ošetřovatelství*. Grada.

Linhartová, T., & Loudová Stralczyňská, B. (2014). *Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách*. META, o.p.s.

Matějček, Z. (2007). *Co děti nejvíc potřebují*. Portál

Mistrík, E., Haapanen, S., Heikkinen, H., Jazudek, R., Ondrušová, N., & Räsänen, R. (1999). *Kultúra a multikultúrna výchova*. IRIS.

Montessori ČR. (n.d.). *Jazyková výchova*. <https://www.montessoricr.cz/objevte-montessori/oblasti-vzdelavani/jazykova-vychova>

- Moree, D. (2008). *Než začneme s multikulturní výchovou*. Člověk v tísni.
- Moree, D. (2015). *Základy interkulturního soužití*. Portál.
- Morgensternová, M. (2015). Adaptace dítěte na cizí kulturu a specifika interkulturní komunikace v prostředí mateřské školy. In V. Mertin, et al., *Psychologie pro učitelky mateřské školy* (s. 206-208). Portál.
- Morgensternová, M., Šulová, L., Štětovská, I., Gruber, J., Šípek, J., Loučimová, B., Moravcová, M., & Vejvodová, M. (2007). *Interkulturní psychologie*. Karolinum.
- MŠMT. (2022). *Metodika pro MŠ a ZŠ pro konání tzv. zvláštního zápisu (ve školním roce 2022/2023)*. edu.cz. <https://www.edu.cz/methodology/metodika-pro-ms-a-zs-pro-konani-tzv-zvlastniho-zapisu/>
- MŠMT. (n.d.). *Opatření k zápisům do MŠ pro školní rok 2020/2021*. <https://www.msmt.cz/opatreni-k-zapisum-do-ms-pro-skolni-rok-2020-2021>
- Národní pedagogický institut. (2016). *Informace poskytované Krajským centrem podpory v Českých Budějovicích*. <https://cizinci.npi.cz/krajska-pracoviste/jihocesky-kraj/>
- Národní pedagogický institut. (2020). *Třídní schůzky*. Zapojme všechny. <https://zapojmevsechny.cz/landing-pages/detail/tridni-schuzky-a-jejich-vliv-na-klima-tridy>
- Opravilová, E. (2016). *Předškolní pedagogika*. Grada.
- Poupě, K. & Matoušková, P. (2023). *Logopedická podpora dětí s OMJ*. Inkluzivní škola. <https://inkluzivniskola.cz/logopedicka-podpora-deti-s-omj-v-ms>
- Průcha, J. (2004). *Multikulturní výchova; problémy spojené s její realizací*. Národní pedagogický institut. <https://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/32/MULTIKULTURNI-VYCHOVA-PROBLEMY-SPOJENE-S-JEJI-REALIZACI.html>
- Průcha, J., & Veteška, J. (2012). *Andragogický slovník*. Grada.
- Průcha, J., & Veteška, J. (2014). *Andragogický slovník*. Grada.

Raabe. (2021). *Jak hodnotit pokroky předškoláka? Toto jsou neúčinnější metody!*
<https://www.raabe.cz/magazin/jak-hodnotit-pokroky-predskolaka-toto-jsou-nejucinnejsi-metody/magazin>

RVP PV: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. In: . Praha: MŠMT, 2021, ročník 2021.

Samková, L. (2021). *Příprava na třídní schůzky.* Učitelnice.
<https://www.ucitelnice.cz/blog/priprava-na-tridni-schuzky>

School Press Club. (2022). *Rozdíly v tradicích na Ukrajině a v Česku.*
<https://www.schoolpressclub.com/clanky/47901-rozdily-v-tradicich-na-ukrajine-a-v-cesku>

Šírová, E. (2015). Metody poznávání a rozvíjení individuálních potřeb předškolních dětí v interakci s dospělými. In V. Mertin, et al., *Psychologie pro učitelky mateřské školy* (s. 94). Portál.

Titěrová, K. (2023). *Děti s OMJ = vícejazyčné děti.* Inkluzivní škola.
https://inkluzivniskola.cz/deti-s-omj_vicejazycne_deti

Zajícová, M. (2023). *Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem v MŠ.* Předškolní poradna.
<https://predskolniporadna.cz/vzdelavani-deti-s-odlisnym-materskym-jazykem-v-ms/#comments>

Záleská, K., (2020). *Podpora školní adaptace dětí-cizinců.* Masarykova univerzita.

Kolář, Z., Raudenská, V., Rymešová, J., Šikulová, R., & Vališová, A. (2012). *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel.* Grada Publishing a.s.

Evropský parlament. (2022, 13. července). *Reakce EU na ukrajinskou uprchlickou krizi.*
Zpravodajství Evropský parlament.
<https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/priorities/ukrajina/20220324STO26151/reakce-eu-na-ukrajinskou-uprchlickou-krizi>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka dotazníku

Příloha č. 1: Ukázka dotazníku

1. Jsem:

Vyberte jednu odpověď

- a) Učitel/ka
- b) Ředitel/ka
- c) Asistent/ka

2. Přípravovala se Vaše MŠ na možný příchod ukrajinských dětí po vypuknutí války na Ukrajině? Jak?

Prosím stručně napište

3. Kolik ukrajinských dětí již přijala Vaše MŠ v průběhu let 2022-2023?

Vyberte jednu odpověď

- a) 1
- b) 2-5
- c) 6 a více

4. Jaká opatření realizoval/a ředitel/ka mateřské školy?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Překlad materiálů/webových stránek do ukrajinštiny
- b) Připravila materiály/školení pro pedagogický sbor
- c) Žádné speciální – s cizinci již máme zkušenosti
- d) Jiná (prosím napište)

5. Jak se na příchod ukrajinského dítěte připravovala učitel/ka?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Semináře, webináře, školení
- b) NPI Konzultace pro učitele
- c) Žádná speciální příprava – s cizinci již máme zkušenosti
- d) Jiná (prosím napište)

6. Pokud jste se na příchod ukrajinského dítěte připravovali, z jakých materiálů jste čerpali?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Odborná literatura
- b) NPI Konzultace
- c) Školení, webináře, semináře
- d) Různé webové stránky (MŠMT, apod.)
- e) Jiná (prosím napište)

7. Jak reagovaly české děti na příchod nového cizince do jejich třídy?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Přijaly ho do své skupiny
- b) Odmítavě/stranily se
- c) Bály se nedokázaly se dorozumět
- d) Jiná (prosím napište)

8. Užívá Vaše MŠ při komunikaci s Ukrajinskou rodinou nějakého tlumočnicka?

Vyberte jednu odpověď

- a) Ne
- b) Ano

9. Co Vám pomáhá se domluvit s ukrajinským dítětem ve třídě?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Ovládám ukrajinštinu/ruštinu – dorozumím se
- b) Jazykové kartičky
- c) Neverbální komunikace
- d) Jiná (prosím napište)

10. Jak dlouho trvala přibližně adaptace ukrajinského dítěte?

(Doplněk k otázce: Dítě se zapojuje do společných aktivit, jeví zájem o komunikaci a rozumí ostatním, nevyžaduje speciální péči od pedagogických pracovníků, zvládá pobyt v MŠ bez přítomnosti rodičů)

- a) Do 1 měsíce
- b) Do 3 měsíců
- c) Do 6 měsíců
- d) Adaptace se dlouhodobě nedaří

11. Má ukrajinské dítě ve Vaší mateřské škole nějaká specifika ve vzdělávání?

Pokud ano, jaká?

Prosím stručně napište